

Лезги Газет

Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед чал хуъх!

1920-йисалай акъатзава

N 4 (1091) хемис 28-январь, 2021-йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

Хъсан патахъ дегиш жезва

Агъмедин МАГЪМУДОВ

Эхиримжи пуд гъафтеин къене Дагъустанда коронавирус акатнавайбурун къадар - тимил, сагъ хъжевайбурун гзаф жез гатлуннава. Рекъемрин чалалди лагъайтла, республикада гъар юкъуз цийиз коронавирус акатнавайбурун къадар 0,5 процент тешкилзава. Са шумуд гъафтеин вилик и рекъем 0,7 процентдиз барабар тир. 3-январдиз авай делилралди, Дагъустанда коронавирусдик начагъбурун къадар, санлай къачурла, 2200 кас тиртла, алай вахтунда 2027-дал къван тимил хъанва. Идалай саласа юкъуз Махачкъалада къиле фейи заседанидал РД-дин Кылин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Сергей Меликова хабар гана.

Лагъана къанда, Цийий йисахъ галаз алакъалу ял ядай йикъара республикада түгъвалдин жигъетдай авай гъалар пайгардикай хкатнач. Амма улькедин са жерге регионра ъя йикъара коронавирус акатнавайбурун къадар садлаъбана гзаф хъана. С.Меликован фикирдалди, им Дагъустанда коронавирусдин вилик пад къун патал къабулай серенжемрин нетижка ва дуихтурин агалкъун я.

РД-дин Гъукоматдин Председателдин заместителдин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Анатолий КЪАРИБОВАН гафарай малум хайивал, түгъвалдик галаз алакъалу яз медицинадин къуллугъчийиз махсусъакъи гунин месэлэл къетлен гүзчилик кутунва. 26-январдиз авай делилралди, республикада медицинадин 15 агъзурн 900 къуллугъчидиз 617 миллион манат пул гана. Идалайни гъейри, Николай Павлован фикирдалди, агъалияр санай масаниз тухузтай жемият-

дун улакъар вахт-вахтунда дезинфекция авун, анра чарасуз яз маскаяр алукун гүзчилик кутун гerek я. Ихътин серенжемар алишверишдин, яшайишдин рекъяр журеба-журе къуллугъар агакъарзавай карханайран давамарна къанда.

РД-дин Роспотребнадзордин кыил Николай ПАВЛОВА хабар гайивал, республикадин 15 муниципалитетда коронавирус акатнавайбурун къадар - гзаф, 26 муниципалитетта тимил жезва. 6 районда лагъайтла, коронавирус акатай цийиз са душушнин малум туш.

Алай вахтунда йикъан къене коронавирус акатнавайбурун къадардал гъалтайла, Дагъустан улькедин регионрин арада 81-чадал ала. Павлован фикирдалди, им гъалар хъсан патахъ дегиш жезва лагъайтла.

Дагъустанда түгъвалдин къармахра гъатзавайбурун чехи пай чинин яшар 50 ийсалай алатнавайбур я. Эхиримжи къуд гъафтеин къене ихтибинурон къадар 3 процентдик гзаф хъанва. Пешекарри гъисбазавайвал, коронавирусдин серъятар гөгъенш хъун, сифте нубатда, маскаяр алукун тавунхъ, гзаф къадар инсанар къват жезвай чакирлиз, санай масаниз финихъ (мисал яз, шегъеррай дагълариз мугъманвилиз хъфин) галаз алакъалу я.

Гъалар яваш-яваш хъсан патахъ дегиш жез гатлуннаватланы, түгъвалдик галаз алакъалу яз республикада виликдай малумарай серенжемар давамарунин игтияж ава. РД-дин Роспотребнадзордин кыил чинин яшар 65 ийсалай виниз тир ва журеба-журе азаррик начагъ агъалияр къвалера амукунин къайда (режим самоизоляции) 28-январдилай къулухъ мад къве гъафтеидавамар хъувун теклифна. Идалайни гъейри, Николай Павлован фикирдалди, агъалияр санай масаниз тухузтай жемият-

дин улакъар вахт-вахтунда дезинфекция авун, анра чарасуз яз маскаяр алукун гүзчилик кутун гerek я. Ихътин серенжемар алишверишдин, яшайишдин рекъяр журеба-журе къуллугъар агакъарзавай карханайран давамарна къанда.

Сергей Меликов Роспотребнадзорди гай теклифрих галаз рази хъана ва ада республикада түгъвалдик галаз алакъалу яз малумарнавай серенжемрал, къайдайрал амал авунихъ агъалийрин сагъламвал патал еке метлеб авайди къейдна. “Шегъерра яшамиши жезвайбур журеба-журе мярекатриз, гзаф инсанар къват жезвай чакирлиз физва. Парабур чипиз хабарни авачиз коронавирусдик начагъ жезва ва ахътинбурукай бязибуру инфекция чинин мукъва-къилирал къил чугъаз хъфидала дагълух райониз, хъурериц хутахзава. Районрин къилери чакирал къвалахъ къайдадик кутунна къанда. Махачкъала еке шегъер я, гъавиляй ина түгъвалдин жигъетдай вире месэлэяр гүзчилик кутун жезвач, дагълух районоралагъайлла, и кар тамамарун регъят я. Исятда авай гъаларал рази хъана акъвазун гerek туш, вилик коронавирус акатнавайбурун къадар тимиларунин къаст эцигна къанда”, - алова хъувунна региондин Кыли.

РД-дин здравоохраненидин министрдин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Татьяна БЕЛЯЕВАДИ къейд авурвал, республикада коронавирус акатнавайбур ва стажжем хъанвайбур патал 3 агъзурни 538 чарпай кардик кутунва. Эхиримжи къве гъафтеидавамар азар акатнавайбурун къадар - тимил, сагъ хъжевайбурун гзаф жезвайвиялай, азад чарпайрин къадарни къвердавай пара жезва.

Заседанидал коронавирусдин акси рапор ятьюни (вакцинация) талукъ месэлэли

40 млн манат чара ийида

Урсатдин Гъукоматди улькедин региониз спортдин объектар эцигун патал 2 миллиард манат пул ахъайдайвал я. И месэладиз талукъ къарапдал премьер-министр Михаил Мишустина къул чугуна.

Малум хъайвал, и макъсадар патал Дагъустан Республикадив 40 миллион манат пул агақъда.

РД-дин экономикадин ва мулкар вилик тухунин министерстводин пресс-къуллугъди хабар гузайвал, федеральный субсидийрин гъисабдай улькедин 78 региона, гъамни хътерин чайра спортдин 100-лай виниз комплексар эцигдайвал я. Абурун арада футбол къугъвадай майданарни ава. Цийиз эцигзавай объектра набут инсанар патални спортдал машъул жедай шартлар тешилда.

РФ-дин Гъукоматдин Председатель Михаил Мишустина къейд авурвал, улькедин Президентди тайнарнавай милли макъсадрал аласлу яз, 2030-йисуз Урсатда спортдал машъул жезвайбурун къадар къениндайлай 70 процентдин гзаф хъана къанда.

Нумрадай къела:

ЖЕМИЯТ

Къульне хъурерал чан хкин!

Чна и кардин - хъурер харалайриз элкъульнин вилик пад къуна къанда. Къульне хъурер хуън чакай гъар садан буржи я. Сифте нубатда, касни амачир хъурериц хъфизвай рекъер къайдадик кухтун гerek я. Гъич тахъайлла, йиса садра къванни хъурериц хъфин, бубайрин сурагал къил чугун лазим я.

► 4

ЧИАП

Патан гафарикай - жуванбур?..

Хейлил гафар гуя къадим аллан чила (лезгийрин къадим чила) авайбур тир, гила чна абур къабул хъувуна къанда лугъуз, алахъзваа. “Улуб”, “кирам”, “зари”, “шарвал”, “шанил”, “шатал” за масабур. Амма къабулзавач чила абур. Къыз лаътайла, умъурди къабулзавач. Цийий гафари абурун чка фадлай къунва.

► 5

ИРС

Рикл алай шаирдикай Цийий ктаб

Мансур Күрревиди акъуднавай ктаб акунизи агъайни, рикл из чими ктаб хъанва. Рикл алай шаирдин тъвар алай, жилдинадил шаирдин вичин хатлар алай ктаб рикл из чими жечин? Ам къве гъилини къуна, хурув агуудна, са нефесдал къелдай ктаб я, азиз дустстар! Ктаб къьеав автордиз баркалла, амай квэз вирида ам акъатун мубаракрай!

► 6

ЭКОНОМИКА

Гележегдик умуд кутан

Гъелбетда, туризм, мугъманханаяр эцигун, къуллугъар авунни вилик тухун гerek я. Амма маса гудай шейэр гъасилун, чебни недай-хъвадай затлар - важибу я. Чи республикада и рекъяр Къиблепатан районар виридалайни къулай шартлар авай, лап кутугай чка я. А шартларикай менфяят къачун тавун гунагъ я чаз. Ам саймазвал жеда.

► 7

МЕДЕНИЯТ

Цийий Мамрач

Эхиримжи йисара къульне Мамрачин хъур алай чкадал ва адан патав гвай мулкарал инсанри яшайишдин къвалер эхизиз башламишна. Гъя икл са куърув вахтунда анал хейлил къвалер авай цийий хъур арадал атана.

► 8

ХАБАРАР

Ам гзафуроз ченне я

2017-йисуз Жарият Исмаиловнади илимдин алемдиз кам къацуна: “Значение клинических и молекулярно-генетических факторов в стратификации рисков у больных истинной полицитемией” темадай агалкъунралди медицинадин илмринг кандиндатвилин диссертация хвена.

► 12

► 2

Хъсан патахъ дегиш жезва

1

веревирдна. Дагъустандин здравоохраненидин делилралди, алай вахтунда региондин вакцинадин 8142 доза агаънава. Абур коронавирусдин акси рапар язавай 54 пунктунив ва мобилный 10 бригададив агаънрнава. Мукъвара районра мад 6 пункт кардик кутадайлай я.

Алатай гъафте РД-дин МВД-дин кыл Абдурашид Мегъамедова коронавирусдин акси раб яна

"Түгъвалдихъ галаз тухузвой женги на вакцинация къуватлу яракъ я. Алатай гъафтеин испен ийкъалай, ульквеин Президентдин ташшургъдалди, республикада коронавирусдин акси рапар язъиз гамъунава. Гъевес авай гъар садавай раб язъиз жеда", - лагъана Сергей Меликова.

Ада гъакъни министерстворинн ведомстворин рэгъберриз, Халкъдин Собранидин депутатиз, шеъррини районрин кылириз коронавирусдин акси рапар язъналди, жергедин агаълийриз чешне ва вакцинациядихъ авай важиблувал къалурунис эвер гана.

“Баркалла духтурриз”

Гъа ихътин тъвар алай Вириорсиядин серенжемдин сергъятра аваз 2020-йисан 6-иолдилай 10-сентябралди Махачкъала, "Журавли" комплексда, Урусатдин жуъреба-жуъре регионрай тир 650 духтурди тулсуздақаз чин сагъламвал мягъкемар хъвуна.

26-январдиз Махачкъала, илимдинни сагъламвал мягъкемардай "Журавли" комплексда, "Динхъни мединийтидихъ коронавирус актанавайбур сагъар хъувунин карда авай менфялувал" лишандик кваз международный дережада аваз илимдинни тежрибадин пресс-конференция кыле фена.

Мярекат ахъайдайла "Журавли" комплексдин генеральный директор, М.В.Ломоносов, тъварунихъ галай МГУ-дин профессор Мегъамед Мегъамедова къейд авурвал, конференцияди Вириорсиядин мергъяматлувилин "Баркалла духтурриз" серенжемдин къвед лагъай пай гаттунздавайкар хабар гузва. Рикел хкин, и гъерекатдин сад лагъай пай алатай йисан 6-иолдилай 10-сентябралди Дагъустанда, "Журавли" комплексда кыле фенай. А чавуз Дагъуларин улькведа Урусатдин жуъреба-жуъре регионрай атанавай 650 духтурдиз сагъламвал мягъкемар-

"Чна чи чешнедалди агаълийриз вакцинациядиз ихтибариз жезвайди къалурун гэрекя. Эгер инсан азар акатна сагъ хъхъвамла ва адак коронавирусдин гъакъиндай антитела квамла, ахътиндаз къенин юкуз раб ягъун къадагъа я. Амма къе рапунин игтияж авайбурум агаъкарана кланда. Им ташшургъ тамамарун, са гъихътин ятмани рекъемар патал, хъайди хъурай лагъана ийизвай кар туш. Эгер къуне коронавирусдин акси раб яна-ячтла, инсанривай коронавирусдин акси рапар язавай пунктириз фин истемишишун дуль туш", - алаба хъувуна республикадин Кыли.

26-январдиз авай делилралди, Дагъустанда 821 касди коронавирусдин акси рапар янава. Региона коронавирусдин вилин пад къун патал Урватдин здравоохраненидин министрводи ганвай теклифар фирида къуртла, Дагъуларин улькведа тахминан 780 агаъур агаълийриз раб яна кланза. Раб язъиз кланзавай ксаравай и кардикай "Госуслуги" порталдин къумекдалди ва я телефондин 122 нумрадиз зенг авуна хабар гуз жеда. Къейд ийин хъи, саки гъар са райондин кылин дуихтурханада коронавирусдин акси рапар ядай пункттар кардик кутунва.

Сергей Меликова алаба хъувурвал, медицинадикай эсиллагъ хабар авачир бязи чешмейри, вакцинадикай зарар ава лугъуз, инсанар рекъелай алуудзава. "Агаълийриз ихътин чешмейри раижзавай малуматар къаллубур тирдакай хабар гун герек я. И кардилай абурун сагъламвал аслу я", - лагъана РД-дин Кыли.

Цийи рехъ эцигда

Алай йисан 22-январдиз Дагъустандин Гъукуматда Дербент шеърдилай къе-рехдай тухузвой рекъиз талукъарнавай совещание кылы фена. И рехъ эцигнинъ гъам шеър, гъамни центральный шеъръ рехъ автотранспортдикай къе-ри авунин жигъетдай еке метлеб ава.

Цийи рекъин къумекдалди Дербентдиз гъахъзтай чка Набережный къучедихъ, "Карьер" ва "Аэропорт" микрорайонихъ галаз алакъалу ийда. Идан гъакъиндай чи редакциядиз республикадин Кылини ва Гъукуматдин Администрациядин пресс-къуллугъди хабар гана.

Шеърдин къе-рехдай тухузвой рехъ

2017-йисуз эцигиз гъиле къунай. Амма 2018-йисан майдиз эцигунрин къвалахар акъвазарна. Идан себеби рекъик акатзаяв чилин участокар пулдихъ вахчуна государстводин хусиятдиз элкъур та-вин тир.

РД-дин транспортдин ва рекъерин майиштдин министрдин къуллугъ вахтунади тамамарзай Ширухан Гъажимурадова къейд авурвал, алай вахтунда гъа чилин участокар вахчунис талукъ серенжемар кылы тухузвой икъраар кутунунин месэла яълзава.

РД-дин Премьер-министр Абдулпаташ Амирханова и серенжемар тади пълда кылиз акъудунин ташшургъ гана.

Зегъмет къейдна

Дагъустан Республикадин Госсекретарь Хизри Абакарова региондин Кылин везифаяр вахтунади тамамарзай Сергей Меликован ташшургъдалди республикадин дуихтурив Россиядин Федерациядин Президентдин патай чухсагъулдин чаарар вахкана. Идакай "Лезги газетдиз" РД-дин Кылин ва Гъукуматдин Администрациядин пресс-къуллугъди хабар гана.

РИКЕЛ ХКИН, коронавирусдин түгъвалдин вахтунда республикадин азарханайра ва госпиталра зегъмет чыгур Дагъустандай саки 2 агаъур дуихтур Россиядин Президентдин патай чухсагъулдин чаариз лайиху хъана. Сергей Меликован ташшургъдалди, абур медицинадик хиле зегъмет чүгъзвайбурув республикадин руководстводин векилри муквал вахтара вахкудайлай я.

"Заз къуне четин вахтунда күб къвалахда къалурай жүртлувилляя ве къевъялвилляя квездир вири дагъустанвийрин патай сагърай лугъуз кланза. Инсанар сагъарун патал квездир күб къуватарни, сагъламвални гъайиф атанач. Күнни начагъ хъана, амма сагъ хъхъйла, күн мад къвалахдив эхгечина. Залан түгъвалдихъ галаз тухузвой женгина күн сифтегъан жергейра хъана ва къуне виниз тир пешекарвални инсанвал къалурун", - лагъана дуихтурхъ галаз кылы фейи гурушшади Хизри Абакарова.

Дуихтурри Госсекретардиз къвалахдин рекъе чипел ацалтай четинвилери кай лагъана. Абурун гафаралди, вири-дайлани четинди азарлуйрик чеб сагъ хъжедайдан жигъетдай руьг кутун тир, гъикл хъи, инсандин вич сагъ хъхъунин умудлувиелай гзаф крат аслу я.

Дустагъда тунва

ТАСС-ди хабар гайивал, Махачкъала-дин Советский райондин суддин къарардалди "РД-дин чилер мелиорация ийидай ва хуруръ майиштдин чилер целди таъминардай министерство" ФГБУ-дин директор Залкип Къурбанов къве ваца - 22-марта дустагъда тунва.

Къурбанов вичин къуллугъдин ихтияррин сергъятилай элячъунихъ ва идан нетижада чылу гъалар арадал атунихъ галаз алакъалу яз къунва ва адай уголовный дело къарагъарнава. Силисдин делилралди, 2017-йисуз ада вичин рэгъбервилек квайбурухъ галаз къанунсуз икъраар кутунна ва федеральны хусиятда авай къуллугъчийриз гузвой къвалер кылди ксарин хусиятдиз яна.

Коронавирус: эхиримжи рекъемар

РД-дин Роспотребнадзордин делилралди, 27-январдиз Дагъустанда коронавирус актайдын къадар 27 564-дэв агаънавай. Эхиримжи юкуз коронавирус актайд 102 кас дульдал акъуда.

Гъа са вахтунда дуихтурдай начагъ хъай 24 371 кас (эхиримжи юкуз - 113) сагъар хъийиз алакъанава. Санлай къачурла, республикада 1 247 642 кас ахтар-мишнава. 2 535 кас, амайбурукай чара авуна (изоляция), къвалера ава. Дагъустанда коронавирусдик 1 226 (эхиримжи юкуз - 5) кас къена.

Дагъустандин Автономиядин - 100 йис

Газурайди - Ш.ШИХМУРАДОВ

ДАГЪЛАРИН улкведин халкъарин къисметда къетъен роль къугъвай Дагъустан автономиядин республика яз малумарай зурба вакъиадикай раҳадайла, гъихътин зигзаграй, хъутларай экъечнатла чир хъун патал заманайриз куърелди хъайтлани сиягъат хъувун, тарихдиз вил вегъин кутугнава. Дагъустан виш, ағзур йисаралди жуъре-

легъар гъахна. XV асирда урусрин күшунри татаррини монголрин винел гъалибвал къачуни Дагъустанни абурун зулумдикай хкатунал гъана. Нетижада халкъдин майишат, культура вилиди физ гатлунна. Тарихдин майдандиз Османрин Түркия экъечунин ва Персиядин къудратлувал арадал хтунин нетижада Дагъустан и къве улкведин чапхунчивилин гъерекатрин хурагъатна. Сефевидрин шейхерин къушнар Ширвандизни Кыблепатан Дагъустандиз гъахна (1456, 1488

дин Россиядин къулухъ галамай са Пипл тир.

XX асирдин сифте къилера Баку инъилабдин кадрияр арадал атунин макандиз элкъвена. Анина нафтадин мяденра газаф дагъустанвири зегъмет чугвазвай. Большевикрин партиядин, И.Сталинан ва маса машгүр касарин регъбервилек кваз Бакуда М.Айдинбеков, Къ.Агъасиев хътин ялавлу инкълабчияр тербияламиш хъана. Петроградда Октябрдин революция гъалиб хъункай хабар дагъвири шадвиледи къабулна. 1918-йисан 22-апрелдиз Порт-Петровска Военно-революционный Комитетдин власть арадал хкана, 25-апрелдиз Дербент, 2-майдиз Темир-Хан-Шура азад хъувуна, газаф хъвера Советрин власть эцигна.

1918 - йисан июлдиз Темир-Хан-Шурада Дагъустандин халкъарин съезд ачух хъана. РСФСР-дин гъукматдин тъварунхъай анал Дагъустандин автономиядин гъакъиндай декларациядикай И.Сталинин рахана. "Россиядини Дагъустанди, - лагъанай регъберди, - чин арада алақъаяр хуң гөрек я, анжак гъя ик Дагъустандивай вичин азадвал хуъ жеда".

Советрин властдин тъварунхъай И.Сталина съезддиз къват хъанвайбуруз Дагревкомдал

Советрин властдин къилин векилрихъ галаз санал Дагъустандин автономиядин план тъкульурн патал Москвадиз реке твадай ксар хъягъун теклифна. Съезддэл Г.К. Орджоникидзе тебрикден гаф рахана. И съезддэл Советрин Россиядини Дагъустандин халкъарин Союз чуриз тежерди тирвилин гъакъиндай къарап къабулна.

душманрал вагърам илигун..." теклифнай.

1921-йисан апреидиз В.И.Ленина "Азербайжандин, Гуржистандин, Эрменистандин, Дагъустандин, Дагълух республикадин коммунист юлдашриз" чарче, и республикайра гъаларин къетъенвал къейд авналди, тапшуршина: "Тади гъалда лежберринг гъал хъсанариз чалишиш жен ва электриклишишнин, чилер цик кутунин (орошение) еке къалахрив эгечин. Чилер цик кутуни край цийи хъийида, вилкан чуру вахтар rikleлай алуда, социализмодал элячунин девир мягъкемарда".

Гъик, республика зурба эцигунрив гатлунна. 1923-йисуз "Сулак-Петровск" къанал акъалтларна. Сайнайдин (промышленный) бинеяр кутунив эгечина. Балгъиркай консервядрай (Порт-Петровска), Дагогнида шульярдай механический завод эцигна. Нафтадин газдин мяденар, энергетикадин девлетлу ресурсар ахтармишунин, савадсувал арадай акъудунин къалахар башламишна. 1930-1932-йисара вирибуру мажбури яз сифтеъян мектеб акъалтларун лазим тир. Къед лагъай пятилеткада ва пуд лагъай пятилеткадин сифте йисара республика социализмдин экономикади цук акъудздавай. Ик, Гергебилдин ГЭС, Избербашда, Ачи-Су-да нафтадин мяденар, гъакъни "Двигательстрой" завод, къванцин цивин хкуддай шахтаяр, типографияр ва

1920-йисан 13-ноябрь. Дагъустандин халкъарин съезддэл И.В.Сталин рахазва.

"Жезамай къван вили-вилик..."

ба-жуъре ампайрин, чапхунчийрин женгерин майдандиз элкъурнавай. Иней Азия ва Закавказье Рагъэкъечдай патан Европадихъ галаз алақъалу ийизвай алишверишидинни карванрин рехъ фенавай. Чи девлетрал, берекатлу чилерал, такабурлу дагъларал, гүзел тъбиатдал, бувиледи мал-хеб хуъз же-дай гегъенш урьушрал, ялахрин майдандарал ягъийрин темяյ физвай ва абурап чин къацай пац эцигун патал алахъзавай.

Ик, IV-V асиррин эхирра Дагъустандиз гуннар сухумиши хъана. Кавказдин Албаниядин къиблепад персери къунвай. Сасанидрин Персиядин агъавал ам арабри дарбадагъ яйидалди давам хъана ва абу 664-йисуз Кыблепатан Дагъустандиз гъахна.

VII асирра Дагъустандин чехи пай (къиблепад квази) Хазаррин пачагълугъдик акатна. Амма я яргъал чугур дявеирилай, чи чапхунчийрин зулуматдилай чи халкъар руьгъдай вегъез алакънч, дагъвийри чин адетар, чалар, меденият хъвна. Арабрин гъукумдикай хкатайдалай къулухъ IX асирда Дагъустанда экономика, культура вилиди фена. Амма XI асирда сельджукрин гъужумри и кардиз манийвална, абуру къиблепатан бязи районар къуна. XII асирда Дагъустан Пехливанидин феодальныи династиядин пацук акатна. XIII асирдин сифте къилера монголрини татарри са шумудра барбатвилерал гъайи гъужумарна. Дербентди, магърем къеледи абуруз зурбаз аксивална, Кеферпатан Кавказдиз фидай рехъ атлана. XIII асирдин сифте къилера Дагъустан монголрини татарри къуна ван Къизилдин Ордадик кутуна. XIV асирдин эхирра Дагъустандиз Тимуран гел-

ва 1500-йисара). Амма персерин геллелгъар гъар сеферда къаник акатзавай, чи халкъарин сад тир къуватралди къулухъди чукур хъийизвай. XVI асирда Кавказдан Түркиядин күшунри вегъена, мад къизъгин женгер къиле фена.

Дагъустандин Россиядин арада дуствилин алакъаяр гъеле пачагъ III Иванан девиррилай гатунзава, XV асирда IV Иванан ва Борис Годунован девирдани давам жезва. Гъулагъунлай алакъаяр мадни сихбуруз элкъвезва. 1722-йисан 12-августдиз Адиль-Гирея вичин мулкара I Пётр шад гъалара къабулна. 23-августдиз урусрин къушнар Дербентдин атана, агъалийри абур хушвиледи къаршиламишна. 1723-йисан 12-сентябрдиз Петербургда Персиядихъ галаз кутунлы икъардин бинедаллаз Дагъустан Урусатдик акатна. Амма 1734-1741-йисарда Надир шадгъи дагъвийрагъ мад гъужумар тешкилна. Персиядин Түркиядин зулумди дагъвийрин миллет азад авунин гөрекат - гегъенш, Урусатдихъ галаз алакъаяр сих хъунал гъана. Персиядихъ галаз кутунай Гулистандин икъардалди Дагъустан тамамвиледи Урусатдик акатна. Кавказдани агъавал ийиз къланзавай Англиядин иштагъарни а чавуз екебур тир. Дагъустанда Россия мукъва хъunal Түркияни раз тушири.

XIX асирда урусрин алимри чадин девлетар-ресурсар, этнография, чалар ахтармишун патал еке къалахар тухвана. 90-йисара Владикавказдин ракъун рехъ тъкульурна, "Каспийская мануфактура" фабрика эцигна. 1904-йисуз Дагъустанда хаммал тъялдай гъвчели хътии 70 кархана авай. XX асирдин сифте къилера Дагъустан пачагъ-

Темир-Хан-Шура шеърдин театр. Ана И.В.Сталин Дагъустандин автономиядин гъакъиндай декларация газа экъечина рахана.

къабулна ва рабочийрин, лежберрин, красноармейцирин Советдин Дагъустандин областдин исполнительный Комитет тешкилна. Дагъустандин большевики буржуазный миллетчийрин аксина къетли женч чугвазвай. 1918-йисан гатуз Порт-Петровск ва Дербент Антантадин гъилибанар тир бичерахчийри къуна. А чавуз Астраханда авай С.Кирова В.Ленинан ва И.Сталинан ташшургъдалди дагъустанвириз къумек гун патал гөрек тир серенжемар къабулна, контрреволюциядин къуватар дарбадагъдай план тъкульурна, къиле У.Буйнакский аваз РКП(б)-дин Дагъустандин чинебан областной Комитет тешкилна. 1920-йисан сифте къилера Яру Армиядин күшунра Кавказдин гъахна.

Революционный частар 25-мартид - Дербент, 28-мартид - Темир-Хан-Шура, 30-мартид Порт-Петровск къуна. Вири Дагъустанда Советрин власть эхиг хъувуна. 1920-йисан сентябрдиз Г.Орджоникидзе и Н.Самурскийдин регъбервийин да

хейлин маса карханаяр кардик акатна. 1940-йисуз Дагъустандин дагълух чайра хърерин электростанцийрин къадар 56-дав агакъна, абурук 21 гидростанцийир тир. Зегмитдин бегъерлувал ругуд сеферда артух хъана. Пуд лагъай вад ийсан пландин сифте къилера агарарный Дагъустан индустрядинни колхозрин республикадиз элкъвена. Цазвай чилерин къадар хейлин артухарна. Лежберрин майишатрин 98,5% колхозра сад хъана. Никера 200 комбайниди къалахзавай. Чилериз ятар гудай къаналрин къадар артухарна. Хърерин къамат аквазакваз дегиш хъана.

Гъулагъунин пятилеткайрин йисара Дагъустан мадни вилик фена. Никера түрзар тракторри эвзена. Савадсувал квадарна. Милли кадрияр хъана. Партиядин милли политикид цийи умумър яратмишна.

Гайиф хъи, 1980-1990-йисара чи улкведин къилиз атай амалдар лагълагъчийри, хайнри чун виликди финин рехъ къатна. Гитлерлай алак тавур крар къилиз ахъудна: Советрин Союз чукъурна, за-конзрэз - къануриз, гъахъ - адатлардиз кур гана, миллионралди инсанрин къисметар чурна, абуру гъари-къарна, тараш-чапхундиз, ришвет-базвилиз гегъенш рекъер ачухна, чун социализмдин зурба къазанмишунрикай магърумна, экономика, халкъдин майишат дарбадагъна, юкъван асиррин дережадиз хъи-вегъна. Халкъ, вучдатла течиз, туб сара къуна ама...

Вучда къван, чи республикадин къилиз атанай цийи касди, ам къалахдив эгечнавай тегъерди чаз умудар хгуза. Къуй сагъламвал, агалкъунар хъурай вичихъ. Адан тереф хъун, къумекни гун чи виридан буржи я.

Веревирдер

Мердали ЖАЛИЛОВ,
литературадин отделдин редактор

Макъаладин кыл клейвалди, бязибуру гъарайонни мумкин я: "Гъик! Вуч?.. Академикар-угърияр?.. Чебни гъина?.. Президентдин патав гвай, виче государство патап чехи къуллугчичар-чиновникар гъазурзай илимдин идара?.."

Амма ихтигин хабар телэкрандилай ("Россия-24". 2020-йисан 29-декабрдин пакама) акурла, зайн тажубилин гъарай акъатна: "А дөрежада, ахътин идара?.. Госкуллугчияр гъазурзай академияда угърияр? Государстводин такъатар (еке пулар) чин хусуси нефсериз харжавайбур?.. Идални бес тахъана, чипи тарс, тербия, тежиба гузайбурувай мүфтеп пулар, къиметлу заттар истемишун?.. Ибуру гележегдин чиновникиз вуч аламатар чирзава?.. Государстводиз ва адан мулкунал алай халъдиз ихтигин "пешекарри" гъик! къуллугъда? Вуч хийир гуда?.."

Академикар - угърияр?

Зи хиялар мадни яргъариз фена. Ихтигин вузда ахътин керематар кылиле физвайла, агъа дөрежадин вузра илимдикайни тежрибадикай вуч аматла?.. Низ яб гуда? Низ ихтибарда?.. Рикл, гила тамам 20 йисуз, чи республикада педагогилин кадрияр гъазурзай кылилин вузрикай сана, анаг къакъудун патал, гагъ са, гагъ маса дестеди (гъелбетда, кылилин чиновники) къурмишзай "женгер" къвезва. Шумуд ректор ина дегиш хвана? Бязибуру гъатта уголовный жавадбарвилизни чугуна... Шумуд факультет гагъ ахъайиз, гагъ ахгална?.. Студентрин стипендияяр шумудра квахна?..

Вуз акъалтларай жегъилприв дипломар вахкун тийиз, гъикъван риклериз тал акъудна?.. Ихтигин тал и царарин автордихъни галукъна и вуздай... Вуч дегиш хвана?..

Валлаг, тум-кыл жезвач суалрин. Жавабарни жағызвач.

Телеканалдай къалурай хабардин гүнгуналлаз, ФСБ-дин къуллугчияри а чехи академиядин къаришмадай кыл акъудна, тахирдай шак физвайбур чин везифайриявай къакъуднавайдакайни лагъана...

Чи республикада давам жезвай къайдасувилерикайни чи руководство тиммил рагъазвач. Ван къевзватла?.. Тажуб жезвайди а кар яхи, гуя чи обществода, кылилин къуллугърал хажаждайла, вири дөрежайра "бажрагълубур" хягъиз, еке конкурсан, килигунар, маса мэрекатар тешкилзайвайдини рагъизава. Чун рагъазвай академиядиз, чирвилер хажаиз, рекъе твазвайбурни, ана квалахазавайбурни гъакъван мукъофидивди хягъазвайди тушни? Гъихтигин комиссийрай абур акъатзатватла?

Ихтигин крат акурла, завайни са фельетон кхын хъана:

"Чна бажрагълубур жагъурзава!"

Ганва тата малумат.

Са парабур жезва гъамта аламат.

"Тамун крат мадни вилик фин патал, Агаакънавай дөрежаяр хүн патал, Герек я чаз дөөир хъсан чидайбур!..

Икъван важиблу кар кылиз акъуддай комиссия кланчани?

Жанавур вич тирвилля кыл рехиди, Гъам хъурнава хягъунин чехиidi.

- Нихъ хва ава? Нихъ руш ава

твар къадай?

Вилаятдин ихтибардин кар къадай?..

Рехъ тагана гылле-филле шулугъдиз, Вафалувал къалурдайбур къуллугъдиз!..

Килиг садра, гъикъван хъсан ерияр хъун истемишзватла вилаятдин крат ихтибарзай кандидатривай! Ни шак гъида ихтигин истемишунрин дузывилел?

Вири кратин кыл-пун "ахтармишайдалай" къуллугчияр хягъунин комиссиядиз чехи къуллугъчияр тербияламишдай курсариз ракъурдай къве "кандидат" жагъана: сад - жанавурдин хва, садни севрен хва!

Эсер за 12 йис идалай вилик кхъейди я. Амма ада къенин чи академийра авай гъал къалурзайвайди хъиз я. Вири крат коррупциядини еке пулари гъялзайвай чакада, яраб, чи меслятихъни теклифрихъ къуват жедатла? Тежедайди чи тъвар са камунал гъиссазва. Гъайиф!..

За къатузвайвал, коррупция, пулдихъ къуллугъпар маса гун асиррай атанвай азар я. Туширтла, вичин вахтунда урусрин класик, басняйрин устад Иван Крыловахъ "Балугърин къуль", "Щука" хътигин вич маса кесерлү эсэрар-насятар жедачир.

Судурилай, агъайрилай
Ийизәй къван арзайрилай
Нарази яз, Аслан эхир
Чириз фена, вуч яmla сир...

Рекъе Асландап, балугъар къаз, чраз, незвай са лежбер (браконьер - исядта лугъузвайвал) гъалтна. Цун къене ягълавда кармаш жезвай балуѓирин къудугунар акурла, Асландап къазва:

- Вун вуж я? Күз я и межлис?
Хъел атанвай адаз лап михыз.
- Чехи пачагъ! - Лежберди тадиз
Лугъуда, - Вун я Сад и чилел, заз чиз.
Зун - староста чи элдин вацун,
Ибур - векилар. Къведайди чиз вун.
Къват хъанва инал, ийизәя къульер,
Артухариз къанз гъа ва шадвилер...

Инал вуч алана хъийда? Аслан рази яз элячина фена балуѓириз инадавайдалай...
Маса басняда вуч аватла?

Щука балуѓидай ганвай суддиз арза,
Адан гъиляя къубуда вири хъанва бизар.
Тахсирап мадни пара кутазвай адак,
Наха, леле тирдал ам гъич
гъизвачир шак...

Къуна Щука, гъана суддин вилик. Судьяр вужар я? Къве Лам, къве Ябу, къвед-пуд Күн къульз. Прокурор Сикл абурул тир лап рази.

"Гила мад Щукадин дуван жеда!" фикирзавай бязибуру. Амма халък секин тушири. Халкъдин сивера къекъзвизай гафар: "Щукадихъ, Сикл тухариз балуѓирив, амай туш ахвар..."

Ихтигин алакъайра авай Щукадиз нивай дуван къаз жедай? Судди къарап акъудна:

"Вири ягъсузыри жедайвал къичле,
Къуруна къанда Щука са къакъан тарце!"

Гъа геренда прокурор Сикл вичин теклиф гана:

"Я гъуреметлубур! Завай хъанайтla, дуван къадай ikl: Къуурдачир Щука,

Гудай akl жаза, Техжедайвал са угърашдивайни арза, Батмишардай, тухвана, ам дерин вацал!"

Эхъ, къубудикай худна, тарашиби Щука дерин вацал вегъена!.. (?) Ни лугъуда, им чи къенин девирдиз хас гъадиса туш. 300-400 йис идалай вилик гъикти тиртла, чи чиновники, вилик-кылил квай маса къатарини чеб гилани гъа "азабра" гъиссазва. "Четин, залан" везифаяр къилиз акъудуниз килигна, чиновникизни судуйриз, депутатризи, чехи централин гъакимизни, академикизни гъикъван къулайвилери, галайвилери тешкилнава! Ятланы бязи "факъирин" нефсер ацлувач.

Балуѓирин юкъва Щукайри хъиз гъиссазва чеб! (?)

Вучда? Белки чи къисмет гъахътинди я. Эхна къанда. Анжак ягълавриз ават тавурай... Ингъе гъихтигин веревирдери чал гъужумзатватла...

Гележег хъсан жедач гъиклү лугъуда?

Белки, къилерни квачер чин чакайрал хъвен! "Коронавирус" лугъудай түгъвандихъ галаз женг чүгваз хъана хъи!..

Жемият

Ван авуна

Къульне хуърерал чан хкин!

Сажидин САИДГЪАСАНОВ

хараплайар Япониядал вегъей атомдин бомбаяр галукъайбур хъиз аквазвай...

Сифте яз зун и хуъруз Къульхуър Саидан юбилейдиз талкуварнавай мярекат авай Чавуз акъаттай. Къведлайт гъилера аниз зун жегъил шаир, таржумачи Мурад Саидхъ галас фенай. А чавуз чахъ галаз иниз къве хизанни атани. Чун хараплайар арайра къекъневана, къайи булахрин ятар хъвана. Гъатта ина гъайванар хуъзвай чубанрихъ галаз санал шүшьеяр ханвай дараматда, къайи гарал, са ийфни акъуднай.

Гъакъицатдан, Мегъамед Ибрагимова къейдзавайвал, тарих гъиляя акъатзва. Мискиндихъ галаз санал тамам

са хъур терг жезва. Ашуку Саид жемятдин вилик ялавлу манияр лагъай, шиэрар келай кимел алай кларасни ктланва, къечеяр ичи хъвана, дараматар хараплайриз элкъвенва...

Чна и кардин - хуърер хараплайриз элкъуынин вилик пад къуна къанда. Къульне хуърер хуън чакай гъар садан буржи я. Сифте нубатда, касни амачир хуърериз хъфизвай рекъер къайдадик күхтун герек я. Гыч тахъйтла, йиса садра къванин хуърериз хъфин, бубайрин сурарал къайл чүгун лазим я. Хуърерин ийкъар къейд ийдай къильдин суварар тешкилайтла, мадни хъсан я. Идалайни гъейри, чканван хуърерин жемятри, къуватар садна, хуърерал чан хууний фикирна къанда. И месэләярияяреспубликадин, районин кыливайбурухъ галаз меслятина, тайин программайр, проектар арадал гъана, къилиз акъудиз жеда. Зи фикирдалди, тежедай са карни авайди туш, эгер халис тешкилатчиар хъайитла. Абурни чахъ авачиз туш.

Къульхуъррин хуър неинки са Абумуслиман девирдин сур мискиндап, Ѣакин хандин хура акъазай чехи шаир Саидал, камаллу агъалийрал, зегъмет къани инсанрал, гегъенш дагълар ацай сүрүйрал, гүзел тъбиатдал машшур хуърерикай сад яз чида. Заз са шумуд сеферда и хуъруз атун къисмет хъана.

Къульхуъррин хуърун къечира гатуз фитедин гъиляя къекъвэз жедачир. Советрин девирда хажай памятникар, гъа девирдиз хас лозунгар (мисал яз, цларал аламай сечкийра иштиракуниз эвер гузай къыннар), етим хъанвай

Гзаф къени кас тир

Сабир НАВРУЗОВ, РФ-дин хуърун майишатдин лайихлу работник, Дагъустандин хуърун майишатдин ва недай сүрсөтдин министрводин къвалав гвай Общественный советдин член

Алатай йисан "ЛГ"-дин 51-нумрадиз акъатай Ш.Шихмурадован "Намуслу инсан - тешкилатчи - рерьбер" кыл ганвай макъала за дикъетдивди къелна. Эседуллагъ Мамедов зазни хъсандиз чидай кас тир. Ада партиядин До-къузпера райкомдин 1-секретарвиле къалахазавайла, за Усугъчайдин юкъван школада 9-10-классра къелзаяв (1952-1954-йисар). А чавуз зи вах, дяведин активный иштираки Ханбике Эмирсултанова райисполкомдин председателдин заместитель, гъуъльнлай партиядин райкомдин секретарь, езне Амирзагымов Эмирсултан Усугъчайдин юкъван школадин завуч, имидин хва Абдулкеримов Сейфедин Къарақуредин И.В.Сталинан тъварунихъ галай колхоздин председатель тир. Заз абуру ва гзаф маса таниш къаси авур ихтилатрай чир хъайивал, Эседуллагъ Межидович гзаф къени, михъи, сабурлу, еке лайихувилер, агалкъунар авай хараплайриз рерьбер тир.

Гъуъльнлай Э.Мамедов Махачкъладиз хтайлар, зун ВЛКСМ-дин обкомда, "Даглодопром", "Даглодоовошхоз" объединенирия, хуърун майишатдин министрводин ва "Дагсагропромда" жавабдар къуллугърал хъана. Совещанийра ва маса важиблу мэрекатра зунни Э.Мамедов мукъвал-мукъвал гъурушши жезвай. Зун инанмиш хъана хъи, адакай ван хъайи вири ихтилатар дузызбур тир. Заз таниш яшлу инсанрий ван хъайи са ихтилатдикайни лугъун. Са колхоздай Эседуллагъ Мамедов - 1-секретардиз са лапагдин жендерек як ракъурнада. Як гвайди Усугъчайдай Э.Мамедован къвализ атана, ада рак гатана. Къвалий адан умъурдин юлдаш экъечи. Атанвайда чин колхоздин председателди як ракъурнавайдай лагъайла, дишегълиди Эседуллагъ аз зенгна. Ада як гъанвайдай, вич къеве авай кас туш, як, хутхана, колхоздин складдиз вахкурай, я тахъйтла, хуъре авай кесиб хизанриз пайрай лагъана. Ихтигин мисалар мадни гзаф ава. Зун инанмиш хъи, Эседуллагъ Мамедов хътигин михъи, намуслу, халъкъдихъ галай къасириз лайихлу къимет гуз, вилик кутаз хъанайтла, тъварунихъ гази къасириз ам чукурдайбур къведачир, чи Республикадин акунар, къаматни лап масад жедай.

Ш.Шихмурадова вичин макъалада дузызак къейднавайвал, халъкъдиз фу гайи, михъидака, еке агалкъунар аваз къалахай касдин тъвар эбди авуна къанда. Зи фикирдалди, дидедиз хъайидалай инихъ 100 йис тамам хъунахъ галаз алакъалу яз, Эседуллагъ Мамедован тъварунихъ Усугъчайдай, Ахъзгъява Мегъарамдхуъре къыеяр ягъун, бюстар эцигун, конференцияр түхун кутугай кар жедай. Къий Э.Мамедов хътигин дузыз къасин къадар чи арайра гзаф хурай!

Мердали ЖАЛИЛОВ,
литературадин отделдин
редактор

За иверевирдер къындачир, эгер хайи Чал хуынкай, виликди тухункай, ам цийи гафаралди ахчункай, "патан" гафарикай ам "мыхы" хыйиз алахункай рахазвачиртла. Эхиримжи вахтара, милли газетдин векилар яз (газетдин чалал къалах-заявайбур яз) чални гагь санай, гагь масанай, чаларин аллерикий хабар авайбуруни, авачирбуруни гъужумар тимил ийизвач.

Эхъ, лезги чалаз алатнавай виш исара дульнядин халкъарин чаларай (араб, фарс, түрк, урус ва икмадни) гафарин бегъем къатар атанва. Чун абурухъ галаз акъван вердиш хъланва хъи, абур "патаңбур" я лагъана, гъатта фикри ийизвач. Месела, вирибуруз гъакъван таниш "мектебни" "школа" чи чалаз маса чаларай атанвайбур я. Абур лезги чаланбур туш чи аямда садани, белки, лугъудач. Къабулнава а гафар, хъланва жуванбур!

Патан гафарикай - жуванбур?..

Мадни рикел къvezva: "парта", "портфель", "тетрадь", "ручка", "карандаш", "мел", "доска", "карта", "глобус" мадна мадни гафар чи чалаз об разованидин хел виликди финихъ галаз алакъалу яз атанвайбур я.

Бязи вахтара "жуван" гафарни, "патаңбурни" чи чала санал яшамиш жезва. Синонимар (манадиз сад хътин мукъва гафар) яз кардик ква. "Парта" - "сурье" "кусьри", "словарь" - "гафарган", "тетрадь" - "дафтар", "ученик" - "сухта", "календарь" - "чаварган" ва икмадни. Уъмуэрда инал гъанвай хътин синонимикай гъя "патаңбурукай" хъланвай цийибур гзаф ишлемешизва.

Лап пара гафар, чи хайи чалаз хас кълас-тикеяр (морфемаляр) алакъалу, гагъ-гагъ сесер дегиш жез, "хайбуруз" элкъевенва. Месела, "печь" - "пич", "лампа" - "лэмп", "стакан" - "истикан", "стол, стул" - "истул", "рюмка" - "румка", "котел" - "катул" ва икмадни.

Гъа авайвал къабулна хъзвай гафар гъакъван ава! Чебни асул гъи-сайдай араб, фарс, түрк, урус ва маса чаларай атанвайбур. Чал алай саки вири хас тъварар (итимринни, папаринни) араб чаланни фарс чаланбур тушни?

Ватандин Чехи дяведилай гуль-гъуньуз чи хизанра урус тъварар атай гадаярни рушар пара хъана: Володя, Гриша, Саша, Юрий, Света, Лена, Людмила, Роза, мадна мадни.

Гъакъван тъварар лап яргъал чаларайни атанва: Индира, Анже-ла, Тельман, Герман, Фридман, Роберт ва икмадни гзафбур.

Суал къvezva: вучиз икм жезвайди я? Жаваб чи уъмуэрди гузва. Чал, уъмуэр хъиз, датдана гъерекатда авай алем я. Уъмуэрда къилье физвай вири дегишвилер чалал-

ни къиле физвайдал шак алач. Цийи гъар са затункай, адал тъвар атала, хабар жезва. Тъварциз "паспорт", яшамиш жедай чка гузвайди чал я. Месела, "спутник", "ракета", "космонавт", "лунход", "космодром", "ссафандр" ва икмадни чи чалаз гъа авайвал урус чалан къумекалди атанва. Ихътин гафариз гила чавай "патаңбур" лугъуз жезвани? Абур неинки лезги, дуныядин вири чалариз гъа авайвал фен-ва, яшамиш жезва.

Перестройщики (имни цийи гафя) чи аямдиз чин "демократиядих" галаз лап гзаф гафар - аламатар багъишина: "плюрализм", "при- ватизация", "ваучер", "килпер", "ри- елтор", "маркет", "маркетинг", "сни- керс", "орбит", "кока-кола", "шопинг", "допинг", мадна мадни цийи гафар. Чаз абур, немс Чалай атайдур яни, масанрай яни, чидач. "Патаңбур" я вири. Урус чалан патаңбур!

Амма и мукъвара зи гъилье гъатай "Российская газета"-дин нумрада (2020-йисан 18-ноябрь) чалнавай "Калоша не против фейка" мақъалада (автор - Елена Новоселовская)

"Коронавирус" нин рикел алай гаф тир? Къе вири адакай рахазва. "Коронавирусди" "пандемия", "вакцина", "вакцинация", "самоизоляция", маса хейлин гафар майданда тунва. Хъанвай къван дармандин цийи тъварар вучя! Жедани а тъварар масабуралди дегишвариз?

Жаваб гъа суалдик вичик ква. Чун рахазвай мақъалада урус чалан чехи алимдиг цийи гафар чаларип къабулункай лагъанва: "Маса чаларай гафар къабулун вири вахтариз (асирриз) хас кар я. Къилинди, къабулайдалай къулухъ абуру чеб къиле тухунин тегъер я. Эгер абур жуван чалан грамматикадин, стилистикадин, орфографиядин къанунариз мутьтубъ жезватла, абур "патаңбур" яз амукъазава".

Заз и гафарин ван чи чалал търкеринн фарсарин, уруссини масабурин гафар, гафарин паяр акудин, квадарин, "чал михы ийин" лугъуз, "женгер" къурмишавайбуруз фад хъанайтла къланзай.

Цийи гафар тъукъурзавай халисан устадарни чахъ тимил ава. (Къ.Акимов, А.Алем, Ф.На-

ильев, М.Бабаханов, А.Мирзебегов, А.Къардаш ва масабур). Амма гъабуру тъукъурзавай вири гафарни садлагъана уъмуэрди (чала) къабулзайди туш. Цийи гафарикай "халисанбур" жедалди вахтарчавар гзаф физвайди я. Месела, "шириат", "ъният", "тамашачият", "итиж", "эльван", "къелчи", "къелемчи" ва хейлин маса гафаринни къисмет гъахътиди я...

Сада завай и мукъвара "запятая" гаф лезгидалди гъинкя ятла хабар къуна. "Запятая" термин яз гъа авайвал къабулнава. А касди "запятая" лезгидалди "цирх" я лугъузвой. Амма и гафарихъ са журединни мукъавалава. "Интернет" - "хушракан" ("паутин") я лугъузвой. Хушраканди хразвай чил гзаф муракаб затл ятлани, ада "Интернет" гаф эвз иидач. Гекъигиз жеда: къиль акудиз четин затл...

"Цирх" гаф "запятаядив" гекъигизни жеда эхир! Запятая къир галай нукътия я...

Къурелди, цийи гафар, манаяр гъар низ кълан хъайивалди арадал гъиз жезвай аламатар туш. Я "жуванбурни", "патаңбурни" гафарикай хъяниш алахъун акъван реъти ве-зифа туш. Уъмуэрди, чалан тъебиатди къабулайдакай "жуван" гаф, "кирам", "зари", "шарвал", "шанил", "шатал" ва масабур. Амма къабулзавач чала абур. Къуз лагъайтла, уъмуэрди къабулзавач. Цийи гафар и абурчан чка фадлай къунва.

Ихътинди я чалан алем. Ана фикир желбайди аламатар лап гзаф я. Суалар тимил хъун патал чи чалан гафарганар жезмай къван фад цийи хъувуна къланда. 50-100 иисалай садра вай...

Гъам Эмина, Сулеймана
Чи лезги чал хвейидя.
Девлетлуяр гафаралди
Кавхани кваз кайдя.
Чи Сулейман Москвади,
Лезги чалал раханай.

Теснифнавай шишиарни
Дидед чалал лагъанай.
Зун лезги я, зи лезги чал,
Ам гъамиша вине я!
Хайи Ватан! Дидедин чал
Умуэрлух зи бине я!

Ван авуна

Белки, зи гъавурда акъян...

Абдула СЕМЕДОВ, Къурагърин 1-нумрадин школадин лезги чалан муаллим

Зи виллик аллатай йисан 10-декабрдиз акъятнавай "Лезги газетдин" (50-нумра) ква. Газетдин са чина ганвай къве муаллимдин: А. А. Тахо-Годидин тъварунихъ галай педагогикадин институтдин илимдин къуллугъчи Жаклина Мейлановадин ва Гъажи Къазиеван - "Чал хуъ!" ва "Гъай лугъудай кас жедатла?" мақъалайри иллаки фикир чепел желбна ва зун, къелем къаччана, газетдиз мақъала къиниз мажбурна. Чухсагъул зи патай къве муаллимдизни.

Гъажи муаллим заз таниш кас туш, амма Жаклина муаллимдихъ галаз зун лап мукъувай таниш я. Жува тарс гузай 9-классда Жаклина муаллим са шумуд йисан идалай виллик тарсунани ацуъна ва ада зи тарсуниз хъсан къимет гайди, "Лезги газетда" мақъала къинанди, къейдней. Амма заз инал аллатай и кардикай лугъуз къланзайди туш. И муаллимар (ихътин дидед чалан къайгъуда авайбур чакъ гзаф ава) дидед чал хуънин, ам мадни вини дережадиз акъудунин халис терефдарар я. За "Лезги газетдин" акъятнавай чалаз талукъ мақъалаяр са шумуд сеферда къелзаза, вучиз лагъайтла зи вири уъмуэр хайи чалахъ галаз сих алакъада ава.

Заз инал Жаклина муаллимди вичин "Чал хуъ!" мақъала да къейднавай сад-къве месэладай лугъуз къланзава. Сифте нубатда, муаллимди къейдзавайвал, лезги чалан учебникар Москвада ва Санкт-Петербургда чап ийизва. Инал са чин къвезва: "Яраб чи республикада ихътин са чапхана вучиз авачтла? Къвед лагъайди, ктаб гъина къандатлани чап авурай, бес адак акъян гъалатлар кумукъун нелай аслу я? Заз чидайвал, къандатла учебник хъуй, къандатла художественный ктаб, сифте са "сигнальный экземпляр" акъудна, ктабдик квай вири гъалатлар тъукъур хъувана, акъудун лазим я. И къвалах чи тъукъурметлу ктабрин авторин рикелай михъиз алатнава. Гъавилий и мукъвал йисара 1-4-клас-сар патал акуднавай гъам литературадин, гъам грамматика-дин ктабрик хейлин гъалатлар кума. Заз гаф атай чкадал лугъуз къланзава хъи, и месэладин гъакъиндай шаз, февралдин вацра, Къасумхуърел хайи дидед чалаз талукъ яз къиле тухвай конфе-ренциядани жуван фикирар лугъудай ихтияр ганачир. Яраб и къваладин себеб вуч тиртла?

Инал заз мад Жаклина муаллимди вичин мақъалада къейд авунвай са важибулло кардикай лугъуз къланзава: "Ашуъ Алихан". И тъвар чи лезги халкъдин арада машъгуру яз гзаф йисар я. Иллаки ада дидед чалакай лугъузвой маниди чун къадарсуз шадарзава. Манидихъ ябакалуни чаз гъакъван хуш я. "Лезги газетдин" аллатай са нумрада Ашуъ Алихана вичин "Лезги чал чирин" мақъалада вич аялри лезги чал чирин терефдар тирди къа-лурнавай. Амма Жаклина муаллимди къейд авуравал, и "Чаладъ-рик къузвай" касдин аял лезги чалан тарсуниз физвачалда. Яраб, бубайрин са камаллу мисалду лугъузвойвал, Ашуъ Алихана "нин къулауз уф гузватла?"

Са 3-4-йисан идалай виллик лезги чалан грамматикада де-гышвилер хтун патал лезги чалан муаллимдикай ибарат тир комиссиядин членрин сияяг "Лезги газетда" чап авунай. Жува хабарни авачиз, а списокда зи тъварни тунвай. И къваладжай да и важибул месэла гъиле къунвай ДГПУ-дин илимдин къуллугъ-чийриз чухсагъул лугъузва. Амма, гъайиф къведай кар ам хъанва хъи, икъван чалавалди гъич са сеферда хъайтлани, комиссиядин членриз эверна, са гъурушиши хъун къиле тухванач. Яраб и комиссия хъягъунин метлеб вуч тиртла?

Къуй гъич са касдини фикир тавурай хъи, за чи лезги чалан грамматикадал машъгул хъайи ва ам чав агакъарий илимдин къуллугъчирин къвалах инкар ийизва лагъана. Ваъ. Эсиллагъ вай. Заз лугъуз къланзайди ам я хъи, са жерге дидед чалан муаллимри чал гъунгуна хтун патал чин теклифар лугъузва. Ша, чун гила къванни санал къвати хъана, чи фикирар веревирд ийин. Белки, абурукай акъалтзавай несли патал менфт хкатда...

Къазиев Гъажи муаллимдин вичин мақъалада хейлин текли- фар хъана. Зун адахъ галаз лап къевелай рейсад я. Белик, муаллимдихъ чалаз тир месэладай мадни ава жеди. Чна ада, гъакъ чалан месэладирин гъавурда авай масабурзуни яб гун лазим я эхир. За ихътин гъурушиши хъун къиле тухванач. Яраб и мартдин варцара Махачкъалада, я Дербентда тухун меслят къалурзава.

Жуван мақъалада заз муаллимрн чирвилерин дережа хкаж-дай курсар тешкилзавай, муаллимрн чирвилерин рекъяя категория гузай комиссиядин (гъатта къилин категория) фикир са кардал лап къетлендаказ желб ийиз къланзава. "Тъвар патал" тешкилзавай курсары гъич са нетижани тагудайди виридаш аш-кара кар я. Къед лагъайди, 30-40 ийисуз дидед чалан муаллим яз къвалахзавай муаллимдиз ялдин тетраддадам лезги чалан-ди тирди къиз, лезги чала тъукъур хъанвай гъарфар квекай хъанвайла, обращенидиз сувал эцигун я адакай подлежащее авун, дидбин падежар гъибур чатла, гафарикай суалдин предложение тъукъур из чир тахъун, Стала Сулейманакай писатель хъун ва икмадни, аламат жедай крар тушни бес? Ихътин муалимрн тарс гузай чи аялрин гъял гъибур? Гележегда хъайтлани ихътин татугай краар эхир ни эцигда?

Фидач рикелай

Юзбег ЮЗБЕГОВ, РФ-дин журналистин Союздин член

Зи лезги чал, хайи Ватан,
Алатдай түш мецелай.
Гъвчечизамаз хурухда къур,
Диде фидан рикелай.
Са бязибур маса чалал
Рахазва гъя, чин тийиз.
Акъхнавай перем вичин
Бегъемвилел цун тийиз.
Са бязибур маларивни
Маса чалал рахазва.

Им фитне түш ийизвайди,
Квезни а кар аквазва.
Са бязибур рахазвалда
Маса чалал, чин тийиз.
Нин тахсир я, зи лезги чал
Вичин рикел хъун тийиз.
Икм жедани, азиз дустар,
Жуван хайи чал течиз.
Урусадалди лугъуз гафар,
Къвализ хъир мал течиз.

Гележегдик умуд кутган

Абдулафис ИСМАИЛОВ

СОВЕТРИН девирда, иллаки 70-ийсара, Мегъарамдхурун районда багъманчывал, майвачивал ва гульгъуналлаз узъумчывални йигин еришралди вилик физ башламишна. А девирда (1977-1983-ийсара) партиядин райкомдин 1-секретарвиле ківалахай экономикадин илимрин доктор, профессор Зияудин Ферзиевич Пулатова рикел хизивал, 1980-ийсал къведалди районда багъларин къадар 5610 гектардив агақъарнавай. Икъван багълар республикадин мад тъч са райондани авачир. 2780 гектардилай газаф майданра салан майвайяр цазвай, узъумлухрин майданар 3687 гектардив агақъарнавай. Къудувад ийсан вахтунда, виликандав гекъигайла, гъасилзаяй продукциядин къадар - емишрин - 3,3 сеферда, салан майвайрин - 2, ципцирин 5 сеферда артухарнай.

Гъа са вахтунда гъасилун йисалай-суз газаф жезвай хърун майишатдин продукция гъялдай карханайрин къайгъуни чүргазвай. Икъл, районда лап чехи майишатрикадир сад тир "Свердловский" совхозда консервиярдай цех эцигна. Гульгъунлай ам, совхоздай худна, къилдин карханадиз элкъуруна: "Тагирхурун консервиярдай завод". Карханадихъ 1500 тонн емишар хъдай чка авай. Завод 15 миллион шартунин банка консервияр гъазуриз жедай къуватдин агақъарнавай.

Райондин маса чехи майишатра емишрин шире гъазурдай къуватлу цехар кардик кутунай.

А ийсарин агалкъунар бинедиз къачуна, гульгъунин девирда емишар, салан майвайяр ва ципцир гъасилунин ва чкадал гъялунин карда мадни чехи нетижаяр къа занмишна. Республикадин дережада чехи къуллугъдал - КПСС-дин обкомдин секретарвиле тайинарай Зияудин Пулатован чкадал райондин регъбервиле Багъадин Расулович Даштемиров хъяни. Райондин чехи майишатрикадир сад тир "Правда" совхоздин директорвиле ківалахзаяй хърун майишатдин илимрин кандидат, экономикадин, производстводин месэләяр дериндай чидай пешекар тир Багъадин Даштемировлай куьру са вахтунда и майишат Дагъустандыа ківенківечи чкадал акъудиз алакъана. Ам райкомдин сад лагъай секретарвиле тайинарунди партиядин дагобомкы ягъалмиш хъначир. Багъадин Расулович райондин къиле хъайи девирда (1983-1990-ийсар) экономикадин ва яшайшдин рекъяй къазанишиш агақъунрай Мегъарамдхурун район КПСС-дин ЦК-дин, СССР-дин Министрин Советдин, ВЦСПС-дин ва комсомолдин ЦК-дин Яру пайдахдиз лайхху хънанай. Им Советрин Союз хътиң къудратлу государстводи райондин жемятдин крар гъисаба къун, зөгъметин инсан обществода вини дере жадиз хажак тир.

А кар рикел хуниз, къейд авуниз лайхху я хъи, райондин регъбери неинки яр-емиш, салан майвайяр ва ципцир гъасилун йисалай-суз газафаруниз, гъакин ківатзаяй бегъераар чкадал гъялна, промышленностдин гъазур продукция акъудуниз бес къадар фикир гузай. Икъл, Советрин Союз чуклурдалди вилик районда консервияр гъазурдай мад са чехи завод - Мегъарамдхуре - кардик кутунай. Горбачеван "перестройка" къведалди, и заводрилай гъейри, районда емишрин шире гъазурдай чехи мад са карханади, чехиран хъуддай къуд заводди ківалахзаяй.

Гила и карханайрикадир садни кардик кумач. Чехир хкуддай заводар тергна, консервиярдайбур чкидай гъалдиз къвезва.

- Завод акъвазна хейлин ийсар я, - лутъзува Мегъарамдхурун консервиярдай заводдин гендеректор Акиф Ашурбекова. - Ам чаз оборотда твадай пулдин такъатар гъат тавурла, акъваз хъайди я. Гила ківалах давамарун патал күгъуне хънавай тадаракар алай аямдинбуралди дегишарна, кархана цийикла түккүр хъувун герек

къвезва. Ахътин къуватар чахъ авач. Банкирхъ галаз рахаз жезвач. Кредитар къадарсуз багъя я. Инвесторрин къумек чарасуз я. Чна, тайин тир гъисабунар къуна, хърун майишатдин министрводивай, республикадин къиле авайбурувай са шумуд сеферда къумек талабна. Кар вилик фенач.

Гъа са вахтунда районда яр-емиш гъасилун къвердавай артух жезва. Амма абур маса гудайла, фермерар четинвилера гъатзая. Виликдай ахътин йисарни хъана хъи, багъларин иесияр битмишарай бегъераар гъиниздатла течиз амульна. Виш тоннралди ичкер, чуъхверар, плинияр ктлана, гадарна. Эгер рикел хкайта, 90-ийсара сифте яз ихътин гъал арадал атайла, Кыблепатан Дагъустанда агъзур гектарралди емишдин багълар худнай. Бязи майишатра абурун чкадал (чи региондин шартлара экономикадин менфятлувилел гъалтайла тимил хийирлу тир) техилар цунал элячина. Бязи чайра виликан гъузел багълар клаиччлухиз элкъенай.

Икъл хъунин себебрикай сад пулунихъ къанин савдагарри улкведин базарин, гъа гъисабай яз Дагъустандин базарарни, Ирандай гъизвай ичериб ацурун хъана. Къецепатай гъизвай емишар гъакъикъатдан иербур, яргъал вахтуналди хъуз жедайбур тир. Амма абур къадарсуз химикиатрив "дүзмишнавай". Химия ишлемиш тавуна, чи багълара битмишарзаяв виниз тир еридин, экологиядин рекъяй михын ичкер базарра ише хъфенач.

Гъа и вахтунда чкадал алай консервиярдай карханаярни финансдин рекъяй къеве гъатна. Абуруз къазанжыр къаучдай, менфятлувиледи ківалахдай шарттар амульнач. Халъдин майишатдин вири хилера экономика вилик финиз чехи зарар гузай монополизм арадал атана. Нетижада гъар йисуз хъсан бегъераар гъизвай багълар барбат хъана, республикадин консервиярдай промышленность михыз къанай акъатна. Икъван чавалди тахъай бейкарвал арадал атана, хърерин агъалияр дарвилера гъатна. Ибур улквела тестик жезвай "вагъши" капитализмдин гъакъикъи суфатдин лишанар тир.

Алай девирдикай хейлин инсанар гъикъван наразивиледи рахаз хъайтани, вири крар къайдадик күхтаз хъанвачтани, тъхъ патал лутъун: виликандав гекъигайла, эхиримжи 10-15 ийсан вахтунда хъсанвилихъ дегишвилер хънава. Месела, Кыблепатан Дагъустанда багъманчывал гъунгъуна гъатзая, вижевай еришралди вилик физва. Мегъарамдхурун районда "Сад" КФХ-ди кутазвай гилан аямдин багъдикай чи газетда гегъенш макъала чапнай. Сулейман-Стальский район, заз жуван вилералди акурвал, цуквела авай багъдиз элкъеве. Гъакл лагъайта, и районра багъманчывал вилик тухунин кэрда девлетту инвесторри иштиракзая ва государстводи къумекзая. Амма, гъайиф хъи, консервиярдай карханайрикадир икъл лутъуз жедач. Абуруз чан хъквездай" акъвазвай.

Гъелбетда, туризм, мугъманхаяр эцигун, къуллугъар авунни вилик тухун герек я. Амма маса гудай шейэр гъасилун, чебни недай-хъвадай затлар - важиблу я. Чи республикада и рекъяй Кыблепатан районар виридалайни къулай шартлар авай, лап кутугай чка я. А шартларикай менфат къачун тавун гунаш я чаз. Ам саймазвал жеда.

Гележедихъ инаниши хъана къанда. И крарикай фикирзаяв пешекарар, рикл күзвай инсанар чи районра авазва. Абуруз гъисабунар, багъларин майданар гъеншарун, бул бегъераар битмишарун тимил я. Багъ-бахчадин няметар муштейрийрин суфрадал хъун герек я. И кар патал майвайрикадир, чкадал гъялна, жуъба-журе продукция гъазурдай, таза яр-емиш цийий сезондал къван хъуз жедай карханаяр хъун чарасуз я. Заз хабар авайвал, бес къадар такъатар авай инвесторрин гележегдин планрик ахътин кархана яр эцигун кутунва.

ГЭС ачухай мярекат: столихъ тумаждин плаш алаа ацуынавайди Айдинбеков Абдусалам, кыилел алаачиз ацуынавайди Хуъругъ Тагыр я

Хъульудрин регъв

Саид-Агъмед АБДУРАШИДОВ,
Хъульудрин хуър

Рутул райондин Хъульудар регъвер, дингер газаф авай хърерикай сад тир. Ина къуд динг, ругуд регъв авай. Гила хъре амайди цин тек са регъв я (адаа къуыцерин регъв лутъузва). Тлач, сав регъведайла, хъультуун вахтунда регъв халъдин къуллугъда акъвазна жеда.

Хъульудрин регъвун тарифар авунайтла жедай, авунач. Шаирриз жедай къван тарифар ва я рахшандар ийдай ихтияр ава. Мисал яз, "хкатна хинкандай" лутъудай ширидикай хкат тавур затл хъанач. Чаз хуърун агъсакъалривай ван хъайвал, а вахтара Хуъругъ Тагыр шаир тирди чидайбур, ам вилералди акурбурни лап тимил авай.

Хуъругъ Тагыр бубади Хъульудрин хуърун регъвун тарифар тавунин себебни гъа им я - а вахтара Тагыр буба шаир яз газафбуруз малум тушир.

Регъвубан Саидов Агъаризадини ам шаир тирди чизвачир. Гъар юкъуз, иллаки хъультуун, регъвуз мугъманар газаф къеве (маса хърерин регъвер авай, амма абуру хъультуун вахтунда ківалахзаявчар).

Гъакъила, Агъаризади регъвуз атай-атайвал нубат къун месякт акуна. Тагырал регъвун нубат пакадин юкъуз къведайвал хъана. Ам вичин лап мукъва чирхичир тир Маллаев Баширан ківализ ийиф акъудун патал мугъман хъана. Гъа и ийфиз Тагыра Башир халудин къвале зарофатдин "Хъульудрин регъв" шишир түккүрна. И шишир майдандиз акътат ийкъалай Хуъругъ Тагыран тварни виринриз машъур хъана.

Идалай гульгъунин Хуъругъ Тагыр Хъульудиз са шумудра мугъманвиллиз хтанай. 1951-ийсан ноябрдин сувариз Хъульуда ГЭС ачухай мярекатдиз газаф къадар багъя мугъманар, гъа жергедай яз ДАССР-дин Совминдин Председатель Айдинбеков Абдусалам ва Хуъругъ Тагыр атанай.

И межлисдал рахун патал сифте газаф Абдусалам Мукътадировичаз гайила, Хъульудрин жемят ва атанвай

мугъманар вири ківачел акъалтнай. Гъукуматдин регъбердиз ва анал "Хъульудар" шишир келай Хуъругъ Тагыраз гурлар капар яна ва абуру халъдин талабуналди къулини авунай. Им тарихда амульзаяв вакъниадиз элкъвенай.

Харжийрин пай эвездә

Гъуър регъведайбуруз ва фу чрадайбуруз улкведин экономикада арадал атанвай четин шартларин вахтунда киль акъудиз күмек гун патал, гъакин тинидикай гъазурзаяв шейерин къиметар багъя хъунин вилик пад къунин макъсаддади Дагъустан Республикализ федеральный бюджетдай 80 миллион манат чара авунва.

РД-дин экономикадин ва мулкар виликди тухунин министрводи хабар гузайлал, идан гъакъиндай къаардал РФ-дин Гъукуматдин председатель Михаил Мишустина къул чигунва. Санлай къачурла, РФ-дин Гъукуматди улкведин регионрин арада 4,7 миллиард манат пайдала.

Документдал аласлуу яз, Дагъустандиз 505 агъзур манат гъуър регъвэзвайбуруз түүнүз ишлемишдай жуъредин къуль маңа къачуниз ийизвай харжийрин пай ва 79,3 миллион манат – фу чрадай промышленностдин карханайри чранвай фу ва тинидикай гъазурзаяв шейэр маса гун патал ийизвай харжийрин пай эвездә хъувун патал рекъе твада.

Тарих

Замир ЗАКАРИЯЕВ, тарихдин илимприн доктор, профессор

(Эвел - 1-нумрада)

Гъа икъ, и къванцел авунвай къхинар агъадихъ ганвай къайдада келун кутугнава.

ТАРЖУМА:

"1) Мергъяматту, Регъимлу Аллагъдин тъварцелдү
2) Аллагъ рази жеда
3) авурдалай ва иниз гъахъай -
4) бурулай. Кхъена Умара,
5) А.Х.с. ва Мугъаммада".

Амри Шихсаидован фикирдалди, и къхинар тахминан XII асирда авунвай-бур я. Чун адахъ галаз и карда рази я.

Эрчил патахъай гысыбайла вад лагъай къвацин къадар 33x30 сантиметрдиз барабар я. Адал атланвай куфический къхинар (текст) вад царцыйкай ибарат я. Абур Амри Шихсаидовани таржума авуна. Алимди хиве къазвайвал, бязи чкайрал текст келдайлла четин жез-

и къхинар алай къванни ихтилат физвай дараматдин цла ава. Мадни, тек-тукъ гъалтдай Хумай тъвар гъам Хинерин, гъамни Дагъустандин маса хулерани сейли я.

Лагъана кълдана, ихтилат физвай текстина гъалтзай "Умур фида, вахт цийи хъжеда" келимаяр Рутулрин хурый жагъанвай 625/1228 ва 683/1284-ийн-

сариз талукъ куфический къхинрани душушъжезва. Хинерин хурый гъатнавай чешмеда авай "Кхъенвайди амульда" ибара Мишлеш хурый жагъанвай XV асирдин 1-паюноз талукъ къхинрани къейднава. Мадни гъа и келимаяр чал Рутул райондин касни яшамиш хъжен тийизвай Вруш хурый жагъанвай юкъван виш иисариз талукъ эпитафиядани гъалтна.

Хинерин рагъакъидай пата авай ма-гъалдин гъвечи мискиндиин къульне дараматда, чна виликъидай хабар гайвал, къхинар алай са шумуд къван ава. Са жергеда аваз эцигнавай ва чепел гъарфар атланвай къванерикай вирида-

тандин эпиграфикадин гъумбетрин арада къиметлубурукай сад яз гысаб-зава. Кхъинар сифте яз Амри Шихсаидова винел акъудна ва алимди абур 1974-ийсуз чапни авуна. 1984-ийсуз ада и къхинар, бязи алабаяр кухтуна, къвед лагъай сеферда чап хъувуна. Ирид царцыйкай ибарат текст устадви-лелди, иердиз **насх** хатлунади къхен-ва. И текст чна дериндай ахтармишна ва агъадихъ галай журеда таржума авуна.

ТАРЖУМА:

"1). И минаретдин сагыб ва ам эцигайди Хумай, Абакаран хва, Чаку-кан хчин

2). Базкузъан хчин, Хумайан хчин, Мамайан хчин, Хумайан хчин ва адан лаб Фатими я,

3). Арабдин руш. Абуру и минарет Аллагъ паталди эцигна, Жегъеннем-дихъай кич! аваз ва

4). Женнетдик умуд кутуна. Мина-ретдин архитектор - устлар - Хали-фадин хва Гъурсан

Хинерин тарихдиз сиягъат

ва: "1). И дарамат Хаммадин хци эцигна 2). Мугъаммадан ва адан хчин (?)... 3)... Умумур 4). чур жезва (?), вахт гъамиши 5). цийи хъиз.

Л.И.Лаврова и къхинар маса къайдада таржума авуна. Якъин жезвайвал, адан таржума авунвай вариантинни оригиналдин арада еке фаркъ ава: "1). И дарамат эцигда лагъана къарадиз къачунвай 2). Мугъаммада, амма ам къена. Са къадар 3). Вахт алатайла свас ва яранбуба 4)... ва (малум тир) вахтунда 5). Гъекъни каф хъана кълахазавай.

Чна грамматикадин орфографиядин жигъетдай гъалатлар квай и къхинар цийи къилелай кел хъувуна. Текстинихъ галаз мукъувай таниш хъайдадай къулухъ якъин жезвайвал, ам "бана" (эцигун) глаголдилай вай, чка къалурдай тъварцъиэвездилай "хаза" (и, им) гатъунзава. Жандрин жигъетдай къхинар эцигунрихъ галаз вай, ирссагъидихъ галаз алакъалу я.

ТАРЖУМА:

"1). И къвал Хумайанди, хчин
2). Мугъаммадан я. Гъильиз къве-
да (авурдалай) къулухъ
3). хъсан кар. Кхъенвайди амуль-
да, умумур
4). фида, вахт хъжеда
5). цийи". (1-шикил)

лайни чапла пата авайдан къадар 39x27 сантиметрдиз барабар я. Адал вад царцыйкай ибарат текст ала. Кхъинар, асул гысабдай, **насх** хатлунади авунва ва гъа са вахтунда къхинар **куфа** хатлуниз хас къетленвилери гъалтзава. Араб чалан бязи гъарфар тайин тир дегишвилер кутуна чугунва. Ихтилат физвай текстинин сифте гъан къве цар алим Амри Шихсаидовани таржума авунай. Чна и къве царцыхъ галаз санал амай пуд царни таржума авуна. Анжак вад лагъай цар эхирдалди таржума ийиз хъанач.

ТАРЖУМА:

"1). Аллагъдилай гъейри
маса иллагъи авац лагъана ша-
гыдвалзаза ва

2). шагыдвалзаза, Мугъам-
мад Аллагъдин Векил я лагъана.

3). Я Адаман хва, умуд ку-
тамир алцуурази жеда лагъана
4). Аллагъ! Я умудни амт-
мир резгымлувипин гъакъиндай
5). Аллагъдин!...". (2-шикил).

Чи фикирдалди, и къхинар тахминан XIII-XIV асирра авунвай-бур я.

Куфический къхинар алай са къван дараматдин рагъакъидай патан цлан чапла паюнани ава. И къванцел атланвай къхинар виликъидай санани чапнавачир. Текст лап четинди келиз жезва. Ахътин фикир арадал къевзева хъи, къхинар атланвай устадди текстина орфографиядин гъалатлар тунва. Къванцел тахминан "Гъукум Аллагъдиз талукъ я" га-фар къхъенва ва абур XII асирда атланвайбур яз хъун мумкин я.

Мискиндиин дараматдин рагъакъидай патан цлан чапла пиплен бинеда 35x26 сантиметрдиз барабар къадардин къван ава. Адал минарет эцигуниз талукъ яз 1401-ийсуз авунвай къхинар ала. Им юкъван виш иисарин Дагъус-

5). ва адан хва Мамай я - Цлахурай.
И царар кхъеиди Мугъаммадан хва
Сулейман я.

6). И вакъиа гъижрадин мульжуд
вишини пуд лагъай иисан шаввал вац-
ра хъана.

7). И иисуз Куркиди Киш хуруръ-
мулк Хинерин хуруръ багъишина".
(3-шикил).

Эхиirimжи царцъе гъалтзавай
"Курки" гаф Гурги (Георгий) тъвар я.
803-ийсан шаввал варз 1401-ийсан
23-майдиз гатъунна.

И къхинриз баян гудайла Амри Шихсаидова гъахълудаказ къейд-
завайвал, минаретдин сагыб ва ам
эцигиди пешекар устлар туш, эцигун-
риз пулдин таъватар чара авур дев-
летлу кас я. Чи фикирдалди, мина-
ретдин сагыб Хумай Хинерин хуруръ
феодалрин аристократиядин векил тир.
И кардин гъакъиндай виликъидай садани

фикар таганвай са делилди шагыдвал-
заза. Кар ана ава хъи, Хинерин хуруръ
кульне сурара Хумайан бубадин - Аба-
карин иердиз түкълурнавай, гаф къа-
дар къхинар алай сурун къван ава.
Къванцел алай къхинрал малум жезвай-
вал, Чакуан хва Абакар амир, яни реғъ-
бервал гайи кас тир. Адан сурун къван-
цел алай къхинара ихтиин ибараияни

гъалтзава: "акъалтлай намуслубурун
иервал", "атлуйрин кылтевайди", "къу-
шунрин гъед". Якъин жезвайвал, Аба-
кар къушунриз реғъбервал гайи кас яз
хъун мумкин я. И къхинриз къимет гай-
далай къулухъ Амри Шихсаидова ла-
гъай гафар мад сеферда тестикъ жезва:

юкъван виш иисарин Кыблепатан Да-
гъустандин эцигунриз талукъ чешмей-
ра гъалтзавай "сагыб" гафунин къу-
мекдалди феодалрин аристократиядин

векилар къалурзавай. Мисал яз, Чаку-
ан хва Абакар - сагыб Хумайан даҳ -
эпитафияда амир я, яни реғъбервал
гайи кас яз къалурнава.

(КъатI ама)

Къелем мадни хци хъурай!

Цийи гъар са иис алуқайла виринра: карханайрани, майиштраны, къилдин касарин аллатай иисан нетижаяр къун, гележегдин планар ягъун адеддин кар я. "Лезги газетни" къулухъ акъвазнавач. Иисан нетижаяр къадайла, чна суалар гузва: "Гъихътинди хъана ам чи редакция патал? Гъихътин цийивилер ва дегишвилер арадал атана? Цийин иисуз къвалахдив гъи тегъерьда эгечун гөрек я?...". Икъ, 2-нумрада чна 2020-ийсуз спортдин майданра къельалвилер къазанмийш спортсменин сиягъ раижна, газет къинин кардик къун кутурбуруз сагърай лагъана. Къе лагъайта, чаз редакциядиз мукъвал-мукъвал макъалаяр рекъе твазвай, важибул месэляр къарагъарзавай ва къиметлу теклифар гузвой, чайрал алай чи "виперни япар" тир мухбирриз, къилди къауртла, К.Казимоваз, К.Акимоваз, А.Эсетоваз, О.Гъусейноваз, Аб.Исмайлова, А.Ағымедагъаеваз, А.Къардашаз, С.Ибрағимоваз (Махачкала), Лга Энвераз, Н.Мамедоваз, Р.Эминоваз, Г.Агацарский (Ахъчегъ район), С.-А.Абдурашидоваз (Рутул район), И.Жаватоваз, Ш.Багироваз, А.Эмирсултановаз, С.Сулеймановаз (Докъузпара район), Н.Насруллаеваз, А.Абдулъямидоваз, Ф.Абасоваз, Т.Салмановаз, С.Пашаеваз (Мегъарамдхурун район), С.Сайдъясановаз, М.Абдулмуталибоваз, Х.Къасумоваз, В.Жамалдиноваз, Р.Набиеваз, А.Камиловаз, Н.Шихнабиеваз, Э.Сайдумоваз, А.Мирзалиевадиз, Ш.Ризаевадиз (Сулейман-Стальский район), А.Семедоваз, А.Рамазановаз, С.Шагъазоваз, Ф.Мегъамедовадиз (Курагъай район), Э.Багъишиеваз, А.Мирзебеговаз, С.Абила, Э.Загъирбековадиз, Г.Гъульсейноваз (Дербент), А.Ашурагъаеваз, Р.Велибековаз, А.Рамазановаз, Э.Ашурагъаеваз (Хив район), Г.Къазиеваз, Ш.Хидироваз (Хасавюрт район), М.Куревидиз, Б.Эскендероваз (Москва), Н.Ағымедовадиз (Астрахань) ва хейлин масабуруз (виридан тъварар къунвач) алуқинавай. Цийи иис рикъин сидкъидай табрик авуналди, сагърай лугъуз къланзава.

Абурун макъалаяр авачир чи газетдин са нумраны авач лагъайта, чун ягъалмиш жедач. Авайвал хиве къуртла, виликан са шумуд иисав гекъигайла, иисан эвл къилияр чи мухбиррин активвал зайдиф хъанвай. Амма датлана газетдихъ галаз алақъа хъзвай касри чун чипхъ мұльтеж яз яръгъалди тунач...

Сир туш, аллатай иис чи виридан умумурда чентиди хъана. Тулываддин шартларга газет къец тагана чапдай акъудиз алакънатлани, им четинвилерлар расалмиш хъанач лагъай чал туш. Кылинди, гъар гъафтеда, гъар садан къвализ газет агадъарна. Заз лугъуз къланзава: им вири колективди, гъакъни самоизоляциядин къайдадал амал авуниз мажбур хъанвай чи къуллугъчири хъиз, чайрал алай къелемдин чи дустарини гъакъисагъвилелди зегъмет чугунин нетижяя я. Газетдин гъар са нумрада чна коронавирусдиз талукъ яз Республикада, ульквела ва дүнъяды арадал атланвай гъаларикай макъалаяр, макъалатар гана ва и кар къенин юкъузни давамарзава. Газетдин "суфрадал" залан тулываддихъ галаз женг чугузавай касрикай - алай аямдин иgitrikai, тіл алай месэлайрикай макъалаяр гъана. Диед чалал акъатзавай газет саналди гъазурдай мумкинвал хъунал чна шадвалзаза.

Инанмишилелди мадни а кардикай лугъуз къланзава хъи, газетдин къуват мухбиррилайны газа аспу я. Гыкъи хъи, чайрал къиле физвай дегишвилерикай, цийивилерикай хъиз, къалабулук кутазвай месэлайрикайни, рехъ гузвой татугайвилерикайни къхинанди, чахъ галаз сих алакъа хъуналди, абуру чаз - редакциядин коллективдиз - зурбаз къумекзаза. Чайрилай къарагъай, халкъдик къалабулук кутазвай месэлайрикай, абуру рекъе твазвай суалар гъич садни редакциядин къуллугъчири фикир тагана тазвайди туш.

Цийи иис алуқун - им гъар са касди гележедихъ, рикъе авай мурадар къилиз акъудунихъ вегъезвай нубатдин цийи кам я - "Лезги газетдини" ци 101-ийсаз кам вегъенва. Инлай къулухъни чун халкъдин къул къени ийиз алакъада. Гъелбетда, чаз чайрилай къхизвай чи ватандашин къумекдалди. Къуй 2021-ийсуз виридахъ сагъзат, къвалера берекатарни хушбахтвал хъурай!

Яшайишдин ва чарарин отдел

Музыкадин устадар

Хурал дайм чагъан алаz

Абдула СЕМЕДОВ

Лезги мани, лезги мақын, лезги күйүл. Алатай асирдин иллаки көвөд лагъай паюна и гафари чи бейнида көтөлөн чека күнвай. Радиодай цийи мани ягъун ва я са цийи аваз тамамарун чун патал халисан сувар тир. Гъякъван чна цийи манийрихъни цийи авазирхъ еке гъевсендивди яб акалдай. Эхиримки вахтара майдандиз акъятнавай цийи манийрини мақынди, пъакл абуру тамамарздавай музыкантири манидарри чи гүгүйлар дериндай хазвойдини сир туш, амма къенин сүгъбет ахтынбурукай туш.

Абдул муаллим (чапла патахъ галайды)

Саки 40 йис идалай вилик Дагъустандин радиодай лезги чалал гузай концерт башламишайла, лезги передачайрин диктор Айдунбет Камилова сифте яз чагъандал тамамарздавай "Къуба къенфетар" мақынди яб акалун теклифнай ва ам тамамарздавайни музыкант Къадиров Абдул тирди лагъанай. А вахтара заз, вичи лугъудайвал, ширин стхади ик сересдака музика тамамарздавайди ва гъа са вахтунда тамамарздавай мақынди Дагъустандин радиодин Къизилдин фондуна гъатнавайди тайндака чидачир. Лап са күрүр вахтундилай заз и квалах тамамвилелди ашкара хъана, зи дустуни тамамарздавай неинки са и мақын, гъакл хейлин маса мақындири Даградиодин къизилдин фондуна гъатнавай эхир.

1973-йисуз Къурагърин юкъван школа күтэйай А.Къадирова Ватандин вилик вичин асервилини пак буржи къилиз акъудна. Дербентдин музыкадин училище акъалттарайдалай къулухъ 40 йисалай виниз девирда ада рай-

центрадал, Пионерринни школьникрин квалае кардик квай чагъан ягъиз чирзавай кружоодиз рөгъбервал гузва. Ийисара Абдул муаллимдин гъилик чирвилер ва чип музыкадин рекье гегъенш камар къачур жегылрип къадардикай лугъуз четин я. Къе абуру чи халисан лезги музыкадин чипин зегъметдин лайихул пайни кутазва. Имни, гъелбетда, Абдул муаллимдин гъар йикъан чалишишилдерин нетижада тирдал шак алач.

Дугъриданни, акъалтзавай несил ватанпересвилин руьгъдаллаз тербияламишун, адаа дериндай чирвал гун, диде-бубадиз, хизандиз, хайи Ватандиз вафалу веледар яз тербияламишун, абуруз баркаллу зегъмет клаңарун ва ихтиин важиблу маса месэлайриз көтөндака фикир гун чи умууми буржи я.

Абдул муаллимдин хизанди лагъайта, и пак буржи чипин къуватар гъайиф татана къилиз акъудзава. Адан умумурдин юлдаш Лайда Жалаловнадинин вичин вири умумур муаллимвилин четин, амма баркаллу тир пешедиз бахшнава. Ингъе 50 йисав агақына девирда ада Къурагърин 2-нумрадин юкъван школада сифтегъян классирин муаллим яз зегъмет чугъазва. Алатнавай ийисара Лайда Жалаловнадин умумурдин шегъредал акъуднавай аялрин къадар, белки, агъзурдалай виниз алатнава жеди. Ам алай вахтундани вичи хъянавай умумурдин пешедал къадарсуз ашукъ я.

Абурун хизандай тир чехи руш Жемилядини муаллимвилин пеше хъягъун, гъелбетда, дүшшүшдин кар туш. Ингъе цүд ийсалай виниз девирда Жемиля муаллимдини Къурагърин 2-нумрадин юкъван школада акъалтзавай несилдиз чирвилер ва тербия гунин карда на-муслувиледи зегъмет чугъазва. Гъа са вахтунда ада школадилди къеце квалах тухунин рекъяя школадин директордин заместителвилин везифаярни къилиз акъудзава. Акъалтзавай несилдин бахтлу гележег патал зегъмет чугъазва Жемиля муаллимдини квалахда агалкунар хъун чи муряд я.

Са хизанда - пуд муаллим. Акъалтзавай несилдин бахтлу гележег патал абуру чипин вири къуватарни чирвилер жумартвиледи серфза-ва. Чипи зегъмет чугъазва коллективин патайни пуд муаллимдизни көтөл гъурмет ава. Абдул муаллимдин чешнелу зегъмет мадни көтөндака къейд авуналди, заз адаа шиирдин са бендни бахш хъийиз кланзава:

*Несил патал зегъмет чугъаз датлана,
Зур асирдин баркаллу рехъ атлана.
Сад Аллагъди бахтунин лай ганатла,
Мурад я чи акун хурал чагъан, дуст,
Гъамишанда сивик хъвер квай, жаван дуст.*

Хатур чир жедайдаz ая

Фазила АБАСОВА

Гыкъ ятлани са сеферда итимирин кимел курортракай, санаторийракай ихтилат аватна. Алипулатани, 1-группадин инвалидди, вичиз та ийкъара санаторийдиз путевка хтун лазим тирди лагъана.

- Я Алипулат халу, - са тимил пехилвал кваз лагъана патав ацукъанавай Шагъмардана, - гъэр ийисуз вун гыкъван фидайды-е. Хва текеей чкада наз са югъ авкадайди тушниие-е. Жечни вавай, чан Алипулат халу, са сеферда хайитлани зун вахъ галаз тухвайта?

- Я чан Шагъмардан, гъадан патахъай икъван хъсан, гъвеччи-чехиди чидай ви кефи хадани за? Гъазур хъхъ, документар түккүрүн патал зав ви паспорт гице.

- Н зарафатар ийизава тахъай гъа, Алипулат халу.

- Валлагъ, зарафат туш. Чаз, 1-группадин инвалидиз, чахъ галаз гелкъведай са касни тухудай ихтияр ава. И сеферда за захъ галаз вун тухуда, Шагъмардан. Анжак вун захъ гелкъвена кланда.

- За вун кула къуна къекъвечни, Алипулат халу!

Ингъе "Каспий" санаторий. Къведни, Али-

путатни Шагъмардан, чипиз къалурай нумрадиз гъахъзва. Квалае вил экъурна хъиз, "и койка заз, Алипулат халу, пенжерин патав, балкондикни - квее кам", - лагъана, Шагъмардан койка-дал яргъи хъана. Алипулата, яваш- яваш вичин сумикда авай зат-мат! акудна тумбучкадал эцигна, рубашка вешалкадик кутуна, Шагъмардан вичиз къалурай койка-дал ярх хъана. Са къадар вахтунда ам хиялри тухвани... Нянихъ, экв ягъиз клан хъайта, люстрада авай пуд лампадикай кузвайди сад тир. И гъиф абуру буркъуль экунал акъудна. Пакадин юкъуз Алипулата Шагъмарданавай лампаяр тун патал фена администратордиз лугъун талабана.

- Завай и са лампадални клемиз жезва, - жаваб гана Шагъмардана.

Эхирни жез-тежез администратордин патав Алипулат вич фена. Лампаяр турдалай къулухъ Шагъмардана лагъана: "Валлагъ, гила завай хъсандақаз клемиз жезва. Вун сагърай-е, Алипулат халу".

- Шагъмардан, заз авуна кланзавай гъи процедуре гъи кабинетда ва мус ийизватла, и чарарал къалурнава. Заз кабинеттин нумраяр ак-вазвач. Къарагъ, ша захъ галаз.

- Я, зазни дуихтурди процедурдай тайнарнава къван. Ви гүгъувна гъатайла, абуру за мус ийида?

Хазран КЬАСУМОВ

Хуърерин 16 поселенидикай ибарат тир Сулейман-Стальский район Дагъустан Республикада чехибурукай сад я. Райондин 39 хуърукай виридалайни "жегъилди" 5 йисан "яшда" авай Цийи Мамрач хуръя я. Ам "Сельсовет Герейхановский" хуърүн поселенидик акатзава. Чун ийкъара хуъръз фена, инсанрихъ галаз хуърүн къенин йикъарики, къуынне Мамрач-рин хуърүн тариҳдикай ихтилатар авуна.

Чи хуърер

Цийи Мамрач

Цийи Мамрачрин хуръ "Кавказ" федеральный шегъредин къерех тирвал, Гүлгери вацун чапла пата, Мегъарамдухурузъ ва Къасумхурур физвай рекъер чара жезвай чкадал (Советский хуърүн къаншарда) ала. Райондин административный центр тир Къасумхурунни Цийи Мамрач хурън арада 15 километр менил ава.

Виликан Мамрач хуъръхъ еке тарих авай. Икъл 1958-йисуз М.И. Пикулан регъбервилек кваз тухвай археологиядин эгъуынри нетижада Мамрачрин ва къунши Хенжелкеле хуърерин мулкара чиликай лап къунне вахтарин гъаклан нақвадин керпичрин, храй жуғунар асууннавай яшайишдин квальерин амукъяр жағына.

Мамрач альвердин (савдадин) къизгъин рекъер сад-садал гъалтзайвай чкадал алай. Инлай Чехи ипекдин рехъни (Великий шелковый путь) дагълариз, мадни яргъяз Закавказье-диз фенвай. Вичиз Албандин рехъ лугъуз хъайи алвердин рехъ Ирандиз ва Передний Азиядиз (гилан Түркядиз) къван фенвай. Виликан юкъван виш ийсарин чипи чарадан мулкар дядевалди къачур къушунар (персар, арабар, монголар, Тамерлан, хазарар) саки гъар сеферда фенатлани, Мамрач хуръ агузур ийисара гъа са чкадал аламукъна.

Мамрач хуръе къунне вахтарилай инихъ лезгияр яшамиш жезвай. Амма сасанидрин тухумдин девирда дядевалди чапхунчирин къур и чилер-рал Персиядай чувударни куычарна. Гъа икъл Къиблепатан Дагъустанда лезгиярни чувудар какахъай Мамрач, Кварчагъ, Агъа Арагъ, Хенжелкеле, Вини Арагъ, Бутхурур арадал атана.

Мадни мукъвал тир тариҳдикай рахайта, малум я хъи, 1810-йисуз Мамрачрик Кварчагъай чувудрин хизандар куычарна. XIX асирдин къвед латай паюна ина синагога (чувудрин мискин) ва Хедер (диндин школа) авай.

Вилик девирра мамрачвияр лежбервилек, ругъунар, тенбек гъасилунал, хамар гъялунал машгъул тир. Тариҳдин вилик финин девирда чувудрин яшайиш иллаки четин хъана. Гражданский дядевин йисарани Мамрачрик зияндар хъана.

Советрин девирдидин ийисара Мамрач вичин колхоздалди машгъур тир. Колхозчирхъ техилдин магъсулар кватл хъувунай, тенбек гъасилуналай вишиленин хъсан нетижада, агалкунар авай. Хъсан вахтара зегъметдин са ийкъаз колхозчирхъ 5-6 кило техил, хуърүн майишатдин маса сүрсет, 5 манатдив агақына пул къачузвай. Колхоздихъ емишрин чехи багъ авай, хуърүн кефер пата са шумуд гектарда гатун ва хъультуун халияр гъасилзавай. Гүгъувнай колхоз "Герейхановский" совхоздик кутуна. Ципицлар, емишар, салан майвайяр ва

кульуль емишар (некъияр, мереяр, къвакъваляр) гъасилз хайи гзап хилерин и майишат республикада къен-къечибурукай сад тир.

1966-йисуз Къиблепатан Дагъустанда хъайи залзалиди Мамрач хуръ рузынни еке зарап гана.

Эхиримжи ийисара къуынне Мамрачрин хуръ алай чкадал ва адан патав гвай мулкарал инсанри яшайишдин квальер эцигиз башламишна. Гъа икъл са куруу вахтунда анал хейлини квальер авай цийи хуръ арадал атана.

Гъеле 1991-йисуз ина яшайишдин квальер эцигун патал 470 чилин участок чара авуна. Алай вахтунда хуъре 250-далай виниз квальер ава, илорун къадар ийсалай-суз артух жезвай. Райондин къиль Нариман Абдулмуталибова цийи хуърүн яшайишдин рекъяя месэләяр гъялуниз, агъалийрин дуланажа-гъедин шарттар хъсанаруниз еке фикир гузва.

Идан нетижада яз цийи хуръ газдалди, электричество-вода-дли, хъвадай ва дигидай целди таъмин я, хуърүн вири күчеяр хирхем веънена дузыарнава, къайдадиз гъанва.

"Кавказ" автомашинрин шегъредилай Къасумхурур галай патахъ элкъевзай къекъунал, Цийи Мамрач хуърүк кълан, Дагъустандин халкъдин шаир Стлал Сулейманан парк-аллея эцигнава. Райондин къевзай багъа мугъманар къабулдай ва эвлениш жезвай жеълири рикъел ала-мукъдай шикилар ядай чкадиз элкъевнай парк-аллеяди цийи хуръ мадни гүрчег къалурзава.

Хуърүн агъалийрин сходдин, общественный организацийрин, райондин депутаттин Собранидин таалабунриз килинга, 2015-йисуз Дагъустан Республикадин Халкъдин Собраниди Цийи Мамрач хуръ официальнидиказ регистрация авуннин патахъай къарап тестикъарна.

Алай вахтунда райондин къиле авай ксар ва хуърүн поселенидин администрация Цийи Мамрач хуръе школадин, аялрин баҳчадин, фельдшервиленин акушервилек пунктуунин, клубдин ва яшайишдиннүн культурадин маса объектар эцигунин къай-гъуйрик ква.

Сардар АБИЛ

Милица яз ківалахзаявай Навруз шегъерда жезвай вири краин гъавурда авай. Шегъердин цийиз кутазтай микрорайондай пуд чил санал маса гузвойдакай хабар хъайи ада, вичиз ва гъваччи вахаз пудни санал къачуна, меслятдалди къве патал пайна. Гъарда вичин чилел яваш-явшадиз ківалер эцигиз башламишна. Ваханин стхадин арада авай ислягвилел гътта диде-бубадини пехилвал иизвай. Абурун ківалерал ківалахзаявай устларри санал нисинин түн незвай, сада-садан цемент, къум ишлемиш-заяв вахтарни жезвай.

Къуншияр

Эцигунар күтаягъ жедалди стхадин ваха гъар киш-базардин йикъар цийий ківалерал ақъудзаявай. Суварин ва гъакл маса шадвилин мярекатар кылие тухудайла, вири хизанар, ярап-дустар ківатл хъана, гъа гъяятра шиширихъ галаз вишер яғыз, шадвилерни гзаф авуна. Вахакайни стхадикай сих алақаяр авай къуншияр хъана. Абуручин къве патал пайнавай чилин ара, кіев тавуна, клан хъайила садавай-садан ківализ, са манийвални авачиз физ жедайвал, агал тавуна тунвай.

Рагъ авай гульушан югъ, түрфандык акаятна дегиши жедай къайдада, садлагъана ваханин стхадин арадай чулав кац фена. Къве ківалерин арада авай ачукча, къвансикай къакъан цал эцигна, кіевна. Сад-садан патав финхут анихъ амукърай, салам-каламни амукънач...

Са юкъуз Наврзаз суддай эвер гана. Тайинарнавай вахтунда фейила, адаа ина вичин вах Зина акуна. Ам Наврз авай патаznи килигтииз, чин атгъұна ацуқынавай. Судди ківалах башламишна, гаф Зинадин ад-вокатдиз гана.

- Гъуърметлу суд, чи гъукуматда са береда кесиб, ахуз, къуват квачир, далудиҳ кас галашибурувай девлетар, машинар, ківалерни кваз, яғыз, рекъиз, рэктети къакъудзаявай. Са бязибур фейи падни чир тежез, гел гала-чиз квахъзаявай. А вахтунда кесибрин тереф хъузайбур милицияр тир. И кас-

милицадин либас алай рэкет я. Ада вичин хайи вахавай чил къакъудна, анат ківал эцигна, яшамиш жезва. Язух дишегъельдиз са шумуд сеферда и месэлә меслятдалди гъялиз клан хъана, амма стхади пелел тапанчияр эцигна, ам ківаль ақъудна. Тапанчияр пелел эцигун алататдин ківалах туш. Ам Чечняда дявейра хъана, къилин мефтлер юзана, кыл чүр хъана хтанвайди я. Адаа мукъвади, чаради чизвайди туш. Ихътин касдиҳ галаз меслятдал рахаз жедани? За тереф хъузай и касдиз, гъуърметлу суд, күб күмек лазим я. Ада вичин тіваруных галай чил дявекардивай вахчудай са къараар ақъудун тілабазава. Чилин ва гъакл вири лазим документар күб ви-

нихъ галамайди я. Гила вуч хъанва? Чилин месэлә къарагъарнавайди вуж я? - Наврз аламат хъана.

- Вуна ківал эцигнавай чил нин ківачихъ гала? - судьяди суал тикарна.

- Чил зиди я, документрай вахан ківачихъ галама.

- Ам ви чил я лугъудай документ, я тахъайтла шагыдар вахъ авани?

- Гъуърметлу судья, чун а ківалера яшамиш жез къад ийс жезва. Бес чи къуншияр, чи ківалериз къвездхъфизайвай вири шагыдар тушни. За гъа ківалера пуд баладиз пуд ме-хъер авуна. А ківал за нақы эцигнава-чирди ківалер эцигай къванерай чир жеда. Чил аданди тирла, бес икъван члавалди ам вучиз киснавай? За ківалер эцигдалди вучиз суддиз гана? Чечняда зун хъанатлани, адвокатди лугъузайвал, мефтлер гъаданбур юзана. Тахъайтла, чехи стхадилай арза гваз, вах суддиз фидайди туш...

- За квезд я документар, я шагыдар жағъурдай вахт гузва. Къве гъафтедилай жезвай суд мад са вацран къулухъ яна. Ахпа мад ва мад сеферда, цийи-цийи делилар ақъатиз, суддал аватай ківалах къве иисан къене давам хъана. Гъа са вахтунда абурун дидени буба къведин рагъметдиз фена.

- Заз къве миллион пул гайтла, за арза суддай вахчуда, тахъайтла, за зи чилел эцигнавай ківал чуккуриз тада, - Зина вичин гафунал ақъвазна. Са меслятданн татай ваханин стхадин ківалахар суддин сифте ақъудай къаардал күтаяль хъанач. Абурун суд-дуван Верховный суддал ақъатна. Аней мад чкадал цийи къилелай гъахъ-гъисаб хъувун патал рахкурна. Низ чидай, абурун суд-дуван ин эхир гъикл ва квел күтаягъ жедайтла. Багърийрин суд-дуван гъялунин месзәл Аллағъадал аватна. Касни авачир вахтунда, Зинадин ківалери цай къуна. Адахъ галаз, къунни Наврзан ківалерни кана. Къене авай газдин баллонар хъиткынна, бомбаламышай къайдада барбатл хъана.

Пакадин юкъуз ківалера цай къунин тахсир, командировкада авай стхадик кутуна, вах мад арза гваз суддиз фена...

лик ква, - лагъана, адвокат ацуқына.

- И кардин патахъай вуна вуч лугъузва? - суд Наврзахъ элкъевна. Наврз, вуж никай рахазватла кыл ақъат тийиз, са къадар вахтунда гагъ адвокатдиз, гагъ суддиз килигиз ақъваз хъана.

- Гъуърметлу суд. Заз иниз къевдалди и арзадикай хабар туш. Адвокат никай рахазвайди ятла, зи кыл ақъатчан. Ни нивай чилер вахчунвайди ятла, зун гъавурда ақъзвач. Зун иниз күнне вуч паталди звернавайди ятла чириз атанвайди я.

- Вуна адвокатдиз яганачни? Ам тахъайтла вун гъавурда ақъан тийир чалал раханан? Ваз и кас чидайди яни? - судьяди Зинадат түбтүккүрн.

- Эхъ, ам зи вах я. Ам ина вучиз авайди ятла, заз чидач.

- Гъелбетда, вахарни стхаяр судрал аватзаявди им сад лагъай кар туш. Лап мукъва ксарайвай чин месэләяр ківаль меслятдал гъялиз тежевайвай вахтунда, чара ксари вуч авуна кланзана. Аламатдин девирар алуқынава, - судьяди кыл галтадна, давамар хъувуна:

- Вуна ківал эцигнавай чил нинди я?

- За къад иисан вилик, жувазни и вахаз санал пуд чил къачуна. Чи арада авай са чил чна сад хъиз къве патал пайна. Дузы лагъайтла, чна паяй чилин документар къени вахан тівару-

Азедин ЭСЕТОВ

Чалахъ вуж хъуй?

Тланурдиз цай вегъена, къурушвидин папа фу чразвай. Ина тланур, чи лугъудайвал, "пцұ", ківалин юкъвал жеда. Аней ақъатзаявай нев ақъаз, папан чиниз рагъ алу-къайдарнанн ранг атанвай...

Садлагъана ківализ атай къуншидин папа, хъурьун гирведал, къаю къуна, чубан Къ. къена лагъай хабар гана.

Фу чразвай папай гъарай ақъатна:

- Ву-у, я аламатар! Я къей вах, икъван чими юкъуз инсан къаю гъикл ғлагурна?

Вичин перемедин хилев гъекъеди къунвай пел къуурна хъиз, давам хъувуна: "Ви чалахъ вуж агъада?"

Халис итим

Рагъметлу Н. буба, вичин хъурьунвияр тир къве езне-ни галаз, ківалерин къвалахъ галай багъда, тарцин се-риндиқ ацуқынавай.

И езнейрин сусар Н. бубадин рагъметдиз фенвай ви-ликан папан рушар тир.

Итимрин суфра дулу тушир. Калин некеедин уықын нисини нақы чранвай лавашар атанвай. Езнейри салай са шумуд памидорни, афнайрни алова хъувуна...

Са арадилай и къефле са касдин къалин хъана. Мугъ-мандин гъвчели езне атана. Идан свас Н. бубадин къвед лагъай папан руш тир.

Са жизви вахти арадай фенач - суфрадал кузвой базламач фарни, гъил ачуна булвилелди хъчарик некни шур кутунвай афарарни пайда хъана. Ирандиде вични атана, суфрадив агатна.

И кар акур Н. бубадай гъарай ақъатна: "Акунани, гада-яр, чи суфрадиҳ халис итим гила атайди? Икъван члавал-

ди инал алайбур чана зун-вун тир. Адав агатна, чи гъални гила са бубат, белки, жен..."

Вири хъурьена...

Низ гуж гузватла?

Миресдин хцин свас, руфуниз тілар яғыз, аял хадай вахт мукъвал жезвайди къатлана, больницидиз рекъе гътана. Тібиатдин къанун я - аниза вахт гъуъдай ихтияр авайди туш.

Ківалахдилай хтайла, итимдиз кайвани ківалье жағъанач. Къунши папа ам, чи тади күмекдин машиндиз эвер гана, аялар хадай ківализ рекъе турдакай хабар гана.

Итимдиз амуқайди, са күнчі цуқвер, пугулка шампанский, шоколаддин плиткани къачуна, сусал кыл чугузваз фин хъана.

Справочница дежурство тухузвай руша адаа паб гъеле парце амайди лагъана. Итим вичиз къалурай чкадал гъузетиз ацуқына.

Са тіммил вахти арадай фенач, иниз таниш хъурьунви атана ақъатна.

- Папаз вуж хъанва? - суал гана ада.

- Ієле хъанвач, чидач...

- Бицелекдал гъи тівар эцигдайвал я? - аман вугузвач дустуни.

- За лугъузвачни, гъелелиг чизвач.

- Ваз вуч аватла чидани, дуст? Заз яб це: эгер папа руш хайтла, чукура чи манидар Патиматан патав. Адаа машшыр рушарин тіварар газа чидайди я. Дүньядиз гада аттайла, атла мукъульун сиве авай хъвадай затлар маса гузвой түккенчидин къилив алад! Адавай аламаз ички маса къачузвай къеғалприн тіварар къхенвай дафтарт тілаба.

Ана авачир жуыре тіварар жеч. Жуван риқи чуғурди хъяғыа, - лагъана, дустунин гел къурана...

- Низ гуж гузватла килиг түн! - гаф хъуз хъанач папан язух итимдивай.

Цийи ламарин
мисалар

Мерд АЛИДИН дафтардай

1. Кыл ичли хъайитлани, гъил ичли тахъурай!
2. Кур чехиде гъвчели тілүр жеда.
3. Гузай тілекве пек твадай гъил къуурай.
4. Гузай гъип ачухайла, къачузвайди кіеедани?
5. Чуңуңхай затл гъалап жезвайбүрүн авайди я.
6. Чехи тілнахъ галайбүрүз вири илида.
7. Гысаб тавуна незвайбүрүз вири гъалап я.
8. Виш кесиб дустунилай са күргъне манат хъсан я.
9. Гул - вири я. Гул авачирди - са затлни.
10. Верчерииз - тварар, чаз - къуар! Гыкъван хъайитлани, артух жеда.
11. Чехида чиниз вегъей балгъан къизилдин манатдай я. Усал затлни гүргегарда.
12. Кесиб ківалелай дөвлетлудан захутлени хъсан я.
13. Эсилдиз лам ятлани, кіланик шивер хътин машмар ква!
14. Ақуладиз ваъ, къанмазвилиз килигна, къимет гузева.
15. Шивер шедайла, ламар хъуъреда. Ламариз къадар пар гъамиша амукъда.
16. Ламар амаз, шиверин тарифардай ахмакъар...
17. Ламран як тақлан хүн адан къиметлүвилляй я.
18. Күллүгз гъиле амай къеан мал я.
19. Суарик квай къеан вирибүр инсанар туш. Ламарни кучкозавайди я.
20. Бөдендиз гъвчели ятлани, къуватдиз лам чехи я.
21. Ламарихъ күд тафаатам ава: япар - яргы, сарап - чехи, акул - дерин, мадни са затл...
22. Лам квай ихтилат виридалайни шириндиг я.
23. Ламран рушахъ къван илчияр садахъни жеч!..
24. Дябедиз - шивер вилик, кафедиз - ламар вилик!
25. Виридуңнъядин ламар! Сад хъуъ!
26. Ламран ардилай ширин сес махара хүн мумкин я.
27. Лам авачир ківал виле ақвада.
28. Лам тербияламиши пая бес я.
29. Ламралай хъайиди шиерелай хъайидахъ калтугда! Ламралай хъайиди шиерелай хъайидав гекъида!
30. Шиерле мердвал ламравай къақъудна.
31. Ламрахъ галаз күтүнай шив фад машгур жеда.
32. Гуж - шиеренди, күш - ламранди!
33. Аваран хъур ламари чирда.
34. Къушар - күфарилай, ламар - ціларилай...
35. Ламарикар газа раҳул абураш пехилүвилляй я.
36. Ламран вилема қавун гъетерин нурар күзэв.
37. Ламран тербия къур шицелни абур къведа.
38. Темпелвал - къеғалвилин замин я.
39. Ламран мердвал сад муркадиз, садни руҳъвездиз хъсан чида.
40. Ламра тухвиялай, жанавурди гишинвиялай чилиз күл я.
41. Гишин ламар жеда! Гишин шивер - вирина...
42. Гзаф чуңуңхайди - къеғзап, тілүмил чуңуңхайди - угъри...
43. Гъуърмет гъуърметдин ваъ, яғъсузилини емиши я.
44. Яғъсузили течирди гъамиша къулухъ жеда.
45. Яғъ ава - пул ава; пул ава - яғъ ава!
46. Кар хиве яхъ, гъиле - садраны!..
47. Кар түккүльдадал чан лаг

ЧУБАРУКАР

ГҮҮРМЕТЛУ ДУСТАР!

Ингээ 2021-йис алукына, са варзни аламзана. Чна мад сеферда квэз алукынавай цийи тийс мубаракзана.

Адал зөгьеңмеччи яру ялан лишан ала. Инсанри адак еке умудар кутазва. Къуй чи гъар са югъ сагъламди, шадди, зөгьеңмечтив хыз, берекатриви ацайдиг хуурай!

Күв зөгьеңмет келен, дерин чирвилер, михы ахлакъдин төрбия къачун я. Келен, кхъихъ, шикилар чугу, хъсандин ял ягъя, спортидиз мукъва хуухъ!

Алукынавайды чи Дагъустан Республикадин 100-ийисан юбилейдиндини я. Чи хайи республика гзаф миллетринни чаларин, культурайринни адептрин, гүзел төбештдин Ватан я. Адакай чи вири ашикъри, шиарри манияр лагъанва, лугъузва, мадни лугъуда.

Күнени чира чи Дагъуларин улкведин тарих, культура, адептар, манияр. Күнени кхъихъ чаз чи Ватанойтай, хайи хуурерикий, чи дагъуларикайни вацарикай, тамарикайни булахрикай, чи игитрикай хъсан махар, манияр, гъикааяр. Чна абур “Чубарукар” чина гуда. Агалкунар хурай квехъ!..

Баркалла! Игитдин медаль

Чи мухбир

Награда яра вахудайла рагай Федеральны Собранидин Федерациядин Советдин Председатель В.Матвиенкади, РФ-дин МЧС-дин министр Е.Зиничева, масабуру аялрин игитвилин тарифна, абурулай къенин ва къевзмай неслиприни чешне къаудайды, игитрин ирс кважь тийидайды къейдна. Ихтин къегъал крари чи гележег мадни бахтавар ийидайдын инанишвал къалурна.

А дестедик чи республикадай, чна гъеле 2019-йисан 12-сентябрьдиз чи газетдай вичайкай сүгьбет авур, Хив райондин Къванцилрин юкъван школадин ученик (алай вахтунда ада Махачкъалада, 46-нум-радин школадин 5-классда къелзана, аялрин спортшколада футболдай вердишилери къачузва) КЪАФЛАНОВ Девлетханни квай.

Адав награда Махачкъалада, РД-дин Халкъдин Собранидин залда спикер Хизри Шихсаидова вахкан. Мярекатда са жерге депутатри, МЧС-дин векилри, журналистрини иштиракна. Иной репортаж чи телеканалрай са шумудра къалурна.

Ийкъара чи гъиле Девлетханан награда шикиларни гъятна. И материалын гъа кардихъ галаз алакъалу яз кхъенва.

Девлетханан къегъалвал гъильтиди тир? Рикел хизива: яшар 9 ий-сав агаюнавай хтул вичин чехи буба, яшлу муаллим-ветеран Агъабег

Къафлановичах галаз, күмекчи яз, меҳъер патал ківале хузвай пуд чурун жунгавдиз яд гуз, булахдал фена. Фидайла секин гъайванди, булахдилай хквейдайла, цилинин къил къуна вилик кваз физвай иеси къулухъай хабарсуз крчарал хажна, чилел гъалчна, ахпа түш гуз эгечина.

Са тимил бушвал, гежвал авунайтла, итимдин нефес гъанал күттэй жедай. Хтулди вичи вич квадарнан, къусни кичевал тавуна, пехъи гъайвандин вилик фена, вичивай жедайвал гъилевай лашунив адан тлиш-пүз ягъиз, гъараирна. Садлгъана гъайван чилел алкүрнавайдал алатна, са патахъди катна...

И агвалил акур хурунвиярни фад атана, Агъабег Къасумхурнуң райбольнициадив агаъжарна. Яшлу итимдин къульнин къарабар, 5 пакун тыва ханвай, хуруз, риклиз, жигерриз еке хасаратвал ханвай.

Саки пуд ваца сагъар хуувур итим вичин балайрив саламатдиз ахгакъна...

Ихтин къегъалвал гъакъ тунач. Хурун агаълийрин талабунади РФ-дин МЧС-дин РД-да авай Кылин управлениди (начальник-генерал Нариман Магымудович Къазимегъамедов) Девлетхан (а чавуз 3-классдин ученик) винидихъ тыва къунай награда гун патал къалурна.

Игит аялдив награда РФ-дин Федеральны Собранидин сенатор, Россиядин Игит, классический къайдада къуршакар къунай Олимпиададин чемпион А.Карелина вахкун лазим тир. Амма ада и кар Хизри Шихсаидоваз ихтибарна. Вичин патай чар рекье тунна. Ана къейднава: “Зал къакъан дагъларинни халисан къегъалприн ватандаш-Дагъустандай тир, вичин тыва гъакъан еке метлебар авар Девлетханада награда вахкунин гъуреметлу везифа ацалтна. Им вири государстводин патай къегъалприн ийизвай гъуреметдин лишан я. А кар къиллиз акубдун за Хизри Исаевичал ихтибарзва.

За вири къегъал аялриз гъа и саягъда уймуур давамарунин, са къунхъайни киче тушиз, вилики финин алхишзана...

Чнани цийи медалдин сагъибдиз, адан диде-бубадиз, чехи буба Агъабегаз, тербия гайи муаллимиз афтерин, баркалла лугъузва.

Чир таххана садрани Зайифвални кичевал, Виликди вач генани Агалкунрихъ вижевай! Игитвилин краиз Чка ава гъамиша. Бахтлувилин нурариз Гъунар күнне багъиша!..

Аялриз келен Саидадин шириар

Рамазан ВЕЛИБЕГОВ

Зунни стха гъвчэй я, Күбен, вервэц!, диря я. Гузай савкъат, пишкешар Къабулиз лап хвеши я. Бубади са туп гъана, Багъышна ам стхадиз. Дидед(и) гүрчег са нини Вегъена зи къужаходи. Вакай хурай футболист, И дуньяды твэр авай. Духтур хурай рушакай, Гъилье сагълам кар авай. Чехи бубад чаз гана, Ктабарни дафттар. Хъсандақаз кел ая, Квекай хурай устларар.

Чаз дидеди...

Экъунахъ фад къарагъна, Чин-гъил чузын къуламдиз. Катиз, калтүг зур сяяда, Назик беден мяյкемрэз. Са тимил хыз эзбера Накъ кел авур тарсарни, Гъич рикелай алудмир Тапшуругъяр, крарни. Гила недай вахт хъанва, Ашукъа күн супрадихъ. Берекатар бул ала, Неъ, хъухъ күнне асантдиз. Ширин чайни ниси, фу Ажек хъсан къафун я. Киче жемир, неъ тухдалд, Жаваб гудайд руфун я...

Имucha-мучаяр

Сайд-Агъмед АБДУРАШИДОВ

* * *
Парар алас далудал,
Ава даим юргъада.
Секинвал гъич авай туш.
Къалах күттэй жедай туш.
(пн)

* * *
Гъиле авачиз аса,
Акъөзнаиза къвачел са.
Вичин къшел ала сеф,
Ам түүрлаа ваз жеда кеф.
(элчийндея)

* * *
Вилер авач аквадай,
Я мез авач раҳадай,
Вун раҳайтла, раҳада,
Вичин дерди лугъуда.
(9тк)

* * *
Гагъ хъили жез, гагъ лацу,
Гагъ разгул жез, гагъ къацу,
Алай партал дегишиз,
Ава абур вердишиз.
(чи)

* * *
Ахвар тийиз хъсанадиз,
Къвал хууда лап масандиз.
Хурун чуурал элкъведа,
Багъ-бустандихъ гелкъведа.
(пн)

Ша суварин суфрадихъ!

Ша, аялар, суфрадихъ,
Дүзэмшнавай хунча хыз!
Ширинарни түнүтлар,
Ичер, зураг, нахутлар,
Ширин таза иситла
Дадмиш ийин вирида!

Чайни хъвада кылелай,
Чи бадедин гъилелай...
Чун я баҳтлу бицлекар,
Уймуур ийир гүрчегар!
Гъар югъ ацай сувар хъуй!
Чи къульперик лувар хъуй!

Перидин шикилдиз баян гайди Мерд АЛИ я.

Фригърин цIирер

Заз хуш я

Аскер СЕФИХАНОВ, 8“а” кл.

Лезги эдебиятдин кружокдин руководителди чаз жуваз хуш са гъайндик кхын квалин квалиах яз гана. Зани жуваз хуш тир сикрекай кхъена. Адан амалдарвал а кардикай ибарат я хы, амай вагши гъайванрилай алава яз, сикрэз са гъыхътин ятлан сабурлувал хас я. Гүя ада сифте фагъумзана, ахпа кардив эгечизава. Адан гумбатылни гъа и карди хчи ийизва. Хуш рангунин түк хътин чэр, пурпувал квай яргы тум, гъамиша уях хчи ялар, къекъведайла вансуз пацар, къереяр хътин чулав яргъ квай вилер - вири ибур сикрэн мешребар тушки.

Адан хизан тешкилун, шарагар тербияламишун, абур чехи авун, абурул гъамиша мукъята хун регъя туштлани, төбиятди адаа вердишилериин а крат къилиз акъудунин шартлар ганва.

Абур инсанризи хас везифаяр, хесетар я. Амма инсандин чунынхун кутгнавач: айб я, ракъара гъатда.

Сикрэз я айб чидач, я ракъара. Адаа кланзайда руфун ацун, балаяр тух хун я. Амай крарикай ада гъич фикирни ийизвач. Гъавиляй за жуван гъикаяда кхъенай: “Къей хва сик!. Чунынхунрал рикл жемир. Чуздин къифер къаз, жуван югъ няни я. Валай ахмак жанавур алдатмишиз жеда, гъами - махара. Амма гъайванрин пачагъ тир аслан вай. Эгер ам чи тамара яшамиш жезвайтла, ништа, ви пемпе шумудра цавариз акъатдайтла”.

Гъайванрин алем девлетлуу ва гүрчегарзай сик!, күнне вуч лагъайтлани, заз хуш я.

Савадлу сик!

(Max)

Карина Гъажимегъамедова, 11-кл.

Хъана къван, хъанач къван са сик!. Ада, дуньяды къекъвена, уйкүльцуру дадмишун къетлана. Дүз лагъайтла, жанавур стхадин патав сифтегъан чирвилер къачунвай адаа къелиз-къиз чир хъанвай, гъисабрикайни са къадар хабар авай. Амма къилихринин тербиядин тарсар ада гъеле дидебудан патав гумайла къачунвай.

Хабар нивай? Гъа сикрэвай. Са юкъуз ам, къунынъа са хара газетар авай чантани вегъена, сефердиз экъечина. Галатнавай ам нисинхъ хыз яя гъиз са къанчунал ацукана. Къвалал алай чантадай акъудна газет къелиз эгечина. И арада патавай жайран физвай.

- Ханум, - лагъана сикрэе адаа, - ви зирингвилизни гүзелвипиз зун күрбанд хурай. Заз Къуба ва Къуре патан тамарин агъалияр Самбурун чынчилекъи мукъявлар къватлар.

Арадай са акъван вахт фенач, жайран чирвилер къачунвай адаа къелиз-къиз чир хъанвай, гъисабрикайни са къадар хабар авай. Амма къилихринин тербиядин тарсар ада гъеле дидебудан патав гумайла къачунвай.

Арадай са акъван вахт фенач, жайран чирвилер къачунвай адаа къелиз-къиз чир хъанвай, гъисабрикайни са къадар хабар авай. Амма къилихринин тербиядин тарсар ада гъеле дидебудан патав гумайла къачунвай.

Самбурун чынчилекъи мукъявлар къватлар, жайран чирвилер къачунвай адаа къелиз-къиз чир хъанвай, гъисабрикайни са къадар хабар авай. Амма къилихринин тербиядин тарсар ада гъеле дидебудан патав гумайла къачунвай.

Абур гъа мукъявлар къватлар, жайран чирвилер къачунвай адаа къелиз-къиз чир хъанвай, гъисабрикайни са къадар хабар авай. Амма къилихринин тербиядин тарсар ада гъеле дидебудан патав гумайла къачунвай.

Дарманрин набататар**Цантарар**

Шикилдай аквазтай набатат чи дагълху хуярера газа душуш језвай хийирлу набататрикай сад я. Кхинира газни-газа и набататдин тівар **Цантарар** (урус чалапал - **чабрец**) яз гылтазава. Бязи хуярера абуруз къанжукъар, къветрен къалар лугъузва. Нугъатра маса тіварарни хүн мумкин я.

Къакъанвал 15 сантиметрдив къван агақъазавай и набатат сихдаказ туп-туп хана экъечіда. Цантаррин цукъвер фичи ва яруал квай рангунинбур я. Адет яз,

июндиз-июлдиз абур цукъведа жеда. Дагъустандилай гъейри, абур улькведин тамар квай ва баяланлух чульпера, рагъакъидай патан Сибирда ва масанра экъечизава.

Чи хуярера абур тіям хъсанарун патал хуярекрик, чайдик кутазва. Чайдин еринда цантаррикай гъазурнавай ргай цик дармандин тақъатар, гъакъини набататдик эфирдин яз, маса бязи кислотаяр ква.

Цукъведа авай ва я куурнавай цантарар вегъен на гъазурнавай цикай жигеррин азарап авайла, уль-уяр алуудунин карда, гъакъини са жерге маса азаррин аксина менфят къачуза. Цантарар «пертуссин» тівар алай дармандин составдик ква. Абуруай гъазурнавай маҳсус яд дуркүнин азарап авайлани дезинфекциядин тақъат хъиз ишлемишава. Абурулайнин гъейри, ичибазвилин азарап квайбурузни Цантаррин гъалима хүн теклифзава.

Дармандин еринда ишлемишдайла, пешекаррин теклифрихъ, меслятихъ яб акалун хъсан из гысабзава. Адет яз, цантаррин 10 грамм 200 миллилитр циз вегъена, маҳсус гъалима хътинди гъазурзава. Гъазур хъайи яд чехи инсанриз гъар юкъуз 2-3 сеферда хуярекдин 1 тұруна авайди, аяприз чайдин 1 тұруна авайди хүн теклифзава.

Чи ватанэгълияр - гъар сана**Ам газафбуруз чешне я**

Улькведин чехи шегъерра медицинадин рекъяй вини дережадин пешекарвал къалурзай дұхтурар чи ватанэгълийрин арада газаф ава. Ихтиин лайихлу чешнейрикай сад медицинадин илимрин кандидат, Москвада гематологиядин центрада пешедал рикл алаz къалахзай дұхтур **Жарият Исмаиловна ШИХБАБАЕВА** я.

Жарият Шихбабаева 1984-йисуз Махачкәләда къуллугъчирин хизанды дидедиз хъана. Адан буба Сулейман-Стальский райондин Вини Стаприлай я, диңе - Ах-цеңай. Буба Исмаил Шихбабаевич Шихбабаева вилиқдай Сулейман-Стальский районда автомобилприн рекъерин управленидин начальницин къуллугъ тамамарна, алай вахтунда госстандартдин системада зөгъмет чуғазава. Диңе Аида Жабраиловна сифтедай ДГУ-дин юридический факультетда тарсар гана, гүзъүнлай Сулейман-Стальский районда, алай вахтунда Каспийск шегъерда судья яз къалахзава. Жарият Шихбабаевдин гъвечи къве вахани, дидедилай чешне къачуна, юристар яз Каспийскда къалахзава.

Ж.Шихбабаева алай дөвирдин медицинадикай, тадараракай пешекарвилелди менфят къачуз алақъазавай, кар чизвай, вичин чирвилер мадни артухарунал датанда алахънавай дұхтур я. Ада Россиядин, гъакъи вири халъварин конференцияра активнидаказ иштиракзала.

Къе вичикай лайихлу дұхтур хъанвай Жариятан рикле гъвечи

чавуз юрист хъунин мурад авай. "Дидеди пешедин рекъяй вичин юлдашихъ галас месэләяр вере-вирдайла, зун абурун пешекарвилин алакъунрал, абурухъ авай чирвилер алайран жедай", - лугъузва ада.

Амма дидеди хизанды са дұхтур хүн гerek я лагъана, пешедин рекъяй Жариятан кысмет гъялна. 9-класда келлавай чавалай ада медицинадиз артух итих из башламишина. Виликамаз хъсананды гъазур хъунин нетижади адаz агалкъунарни гъана. Икк, 2006-йисуз ада "сагъарунин кар" пешедай Дағъустандин медицинадин академия күтаянғана.

Вузда келай йисара ада пат-физиологиядиз, кардиохирургиядиз, нейрохирургиядиз, гематологиядиз, майилвап къалурзай. Жегыл дұхтурди и хилерикай эхиримжиди хъяна. 2006-2008-йисара ада Санкт-

Петербург шегъерда Россиядин гематологиядин ва трансфузиологиядин НИИ-да ординатурада келна. Гүзъүнлай Санкт-Петербургда 2008-йисалай 2011-йисалди дұхтур-гематолог яз къалахна.

2017-йисуз Жарият Исмаиловнади илимдин алемдиз кам къачуна: "Значение клинических и молекулярно-генетических факторов в стратификации рисков у больных истинной полицитемии" темадай агалкъунралди медицинадин илимрин кандидативлин диссертация хъена. Ада медицинадин кар алай месэлайрыйз талуқы илимдин саки 100 мақъала жуяреба-жуъре изданыра чапнава.

"Зун жуван пешедал газаф къару инсан я. За сағъар хъувур начағбуру ийизвай алхишар за жуван къалахдин агалкъунар яз гысабзава", - лугъузва пешекарди.

2017-йисуз С.П.Боткинан тіварунихъ галай ГКБ-дин патав гвай Москва шегъердин гематологиядин центрада къалахал ақъвазна. Алай вахтунда ада меркездин медидарада гематологиядиз талуқы месэлайрай начағбуру меслятиар къалурзава. Илимдин рекъяй газафни-газаф ада миелопролиферативный азарриз итих изизва.

Хизанды къве аялдиз тербия гузва. Жариятан умъуырдин юлдаш светотехнический тешкилат арадал гъанвай карчи я.

Адахъ галас вузда келай бязи юлдаши иштади Жарият чеб патал чешне я лугъузва. Къуй адахъ къалахда, медицинадин илимда мадни еке агалкъунар хурай!

Квездидани?**Цару вир**

Канадада авай Клилук вирни тібиятдин аламатрикай сад яз гысабиз жеда. Вирин цик натрий, кальций, магний ва маса минеральны заттар квайвилля адаz къати рангар хас я. Гатун зөгъемлу вахтунда вирин яд къуразава ва ана къилдин гъвечи-гъвечи лекъвер арадал къвезэва.

Итижлу делил ам я хъи, чипк газафни-газаф квай химиядин элементдилай аслу яз, лекъверин рангарни жуяреба-жуъребур жезва. Гатун береда а вир цару хъиз аквада. Вирин «Клилук» тіварни, чадин индеецрин чалай таржума атурла, «пенек-пенек хъайи, цару» лагъай чал я. Бязибуру а вирел Цару вир, масабуру Споттед-Лейк тіварарни эцигнава.

Чадин бязи ағылайри ам пак вир яз гысабизава. Вире са жуярединни балуғар авач. Вирин цик дар-

мадин тақъатар кваз гысабзава. Вир алай мулк элкъунара цаз алай симинанди көвирнава. Чадин ағылайри вирин къар хъенччин къапар түккүрүнин карда ишлемишава.

Дүньяды**Телефондай рахана**

Россиядин Президент В.Путин США-дин рөгъбер Ж.Байденахъ галас телефондай рахана. Идакай Кремлдин чешмеди хабар гузва.

Россиядин рөгъберди Байденаз улькедин къилин къуллугъдал башламишнавай къвалах мубаракна. В.Путина къейд авурвал, Москвадинин Вашингтондин арада авай алакъаяр пайгардик хүнни РФ-дин, гъамни США-дин итихиз жаваб гуда.

Къве терефдин гележегда стратегиядин яракылу гъужумар Тимиларунин ва сергъятар ишигунин серенжемрин гъакъиндай РФ-динни США-дин арада кутуннавай икъардихъ (СНВ-3) галас алакъалу яз 26-январдиз хъайи веревирдерилай разивал къалурна. Къейдздавайвал, икъардин муддат алай 5-йисан артухар хъийдайвал я.

Адалайни гъейри, президенти коронавирусдин түгъвалдихъ галас женг чуғунин, алишверишдинни экономикадин месэләярни санал гъялунин мумкинвилер веревирдна.

100 миллиондив агақынава

Дүньяды коронавирус акатайбурун къадар санлай 100 миллиондив агақынава. Идан гъакъиндай түгъвалдин статистика түхзүй Ж.Холкинсан университетдин проектдин делилри шағыидалазава.

Эхиримжи делилар фикирда къуртла, коронавирус акатайбурун къадар виш миллиондилай аллатнава. Вирус акатнавай душушшар виридалайни газаф США-да дузыдал алкуднава. США-дин гүзъульна Индия, Бразилия, Россия ва Великобритания ала. Түгъвалдай 192 улькведа чканва. Инсанар коронавирусдик къейи душушшар виридалайни газаф США-да, Бразилия-да, Индияда малум хъанва.

Чпи гъазурда

Ирандин гъукумдарри улькведа Россиядин "Спутник V" вакцина регистрация авунва ва Россиядин иштиракални аваз чпи гъасилун патал гъазурвилерни акунва. Идан гъакъиндай Ирандин МИД-дин къил М.Зарифа Россиядин МИД-дин къил С.Лавровахъ галас гуруш кылы фейидалай къулухъ хъайи конференциядал малумарна, хабар гузва "Новости" РИА-ди.

Алатай 5-йисан декабрдиз США-ди коронавирусдин акси вакцина маса къачун патал Ирандин талуқы къадагъаяр алууднай. Гүзъульна Ирандин верховный рөгъбер А.Хаменеиди улькведиз къеңептәй дарманар тұннал къадаға алайдакай малумарнай. Исятда Ирандин гъукумдарар улькведа вакцина арадал гъунал машъул я.

Дережа ағыуз аватнава

Сечкийрин арада Украинаидин президент В. Зеленскийдин дережа садрани тахъай хъиз ағыуз аватнава. Январдин вирин адаz сес гуз гъазур ватандашрин къадар улькведа 13,4 процентдикай ибарат тирид мадни хъанва. Идан гъакъиндай Киевдин социологиядин международный институтти тухтай серенжемдин нетижайри шағыидалазава.

"Лента.ру" чешмеди делилралди, рейтингдин къвед лагъай чқадал улькведен виликан президент П.Порошенко ала (адаz сес гуз гъазурбурун къадар 10,6 процентдикай ибарат я), пуд лагъай чқадал - "Батьківщина" партиядин рөгъбер Ю.Тимошенко (8 процент).

Зурба дегишишлиер

Великобританиядин Лидский университетдин алимира раижнайвал, Чилел муркілар қурунин гъерекатар лап ийгин еришрив агақынава. Гъавайрихъ галас алакъалу яз арадал атанвай зурба дегишишилериз талуқы макъала "The Cryosphere" журнанда чапнава.

Пешекарри планетадин жуяреба-жуъре чайра (Гренландияда, Антарктида, Кеферпатаан Муркіладин ва Кыблепатаан океан-ра...) 215 муркіладин Ымбаррарин са шумуд 5-йисалай 2017-йисалди Чилел 28 триллион тонн мурк қранва.

Къадагъа авунва

Индиядин гъукумдарри TikTok соцсети ва Китайдин 58 приложение гъамишалугъ яз улькведен сергъятра къадагъа авунва. Къейдздавайвал, абуру милли аслу туширвилиз зарар гун мумкин яз гысабзава. Идакай а улькведен "Economic Times" чешмеди хабар гузва.

Хатасузилихъ галас алакъалу месэлайрин патахъай Китайдин терефди гайи жавабрал рази тахъайла, Индияди приложенияра ва тівар күнвай соцсети улькведа гъамишалугъ яз кардикай худунин къарар къабулна.

Океанда гъужумна

Америкадин Гавайи штатдин Каанапали пляждин мукъув нахади (акула) 73 5-йисан яшда авай яз язвав касдал гъужумна. Идакай Гавайидин тібият хъинин департаментди къьеңен, хабар гузва "Лента.ру" чешмеди.

Ағвалиат 22-январдин экунахъ кылы фена. Калифорниядай тир яшүү итимди океанда маска ва трубка алаз сирнавазайла, 2,5 метрдин ярғывал алай нахади адал гъужумна. Квачел са ақын хаталу тушир хер хъанаттани, туристдилай къурматдал эхъечииз алакъина. Океандин къередив къван сирнав хъувурла, ада гъасатда тади күмекмиз зенгна.

Чин гъазурайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

понедельник, 1 февраля

РГВК

06:50 «Заряжайся!» 0+
 07:00 Время новостей Дагестана. Итоги
 08:15 «Здравствуй, мир!» 0+
 08:55 Д/с «Русский музей детям» 1 с. 0+
 09:25 X/ф «Байконур» 16+
 11:15 «Годекан» 6+
 11:45 «Психологическая азбука» 12+
 12:10 «Молодежный микс»
 12:30 Время новостей Дагестана
 12:50 К юбилею М.Кажлаева. «Мурад Кажлаев. О музыке, о жизни, о себе»
 14:00 «Память поколений. Эсед Салихов» 12+
 14:30 Время новостей Дагестана
 14:50 «Человек и право»
 16:10 «Служба Родине» 12+
 16:30 Время новостей Дагестана
 16:55 Д/с «Обратный отчет» 9 с. 12+

17:25 Мультфильм 0+
 17:50 Т/с «Отражение радиуги» 1 с. 16+
 18:45 Передача на табасаранском языке «Мил»
19:30, 22, 30, 00, 30 Время новостей Дагестана
20:00, 23, 00, 01, 00 Время новостей. Махачкала
20:20 «Кунацкая» 12+
21:00 «Экологический вестник» 12+
21:20 «Учимся побеждать»
21:40 «Дагестан туристический» 6+
22:05 «На виду» 12+
23:20 «Угол зрения» 16+
23:50 Д/с «Боевой надводный флот Отчизны» 1 с.
00:15 Т/с «Ищайка» 16+
01:00 «Вечерний Ургант». Борис Ельцин. Отступать нельзя» 12+
01:10 «Время покажет»
02:30 «Экологический вестник» 12+
02:45 «На виду» 12+
03:10 «Дагестан туристический» 6+
03:25 «Угол зрения» 16+

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (12+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 «Доброе утро». (12+).
09.50 «Жить здорово!» (16+).
10.55 «Модный приговор». (6+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 «Время покажет». (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 «Давай поженимся!» (16+).
16.00 «Мужское/Женское». (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.45 Передача на лакском языке «Альчи ва агълу»
19:30, 22, 30, 00, 30 Время новостей Дагестана
20:00, 23, 00, 01, 00 Время новостей. Махачкала
20:20 «Подробности» 12+
20:45 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+
21:45 «Молодежный микс»
22:00 «Человек и вера»
23:20 «Память поколений. Юсуп Акаев» 12+
23:50 Д/с «Боевой надводный флот Отчизны» 2 с.
00:15 Передача на лакском языке «Альчи ва агълу»
01:50 «Подробности» 12+
02:10 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+

РОССИЯ 1

9:00 Канал национального вещания «Мадания» на аварском языке
14:30, 21:05 Местное время Вести Дагестан
17:15 Год науки и инноваций
17.40 Док. фильм .
18.20 Республика
05.00 «Утро России».
09.55 «О самом главном».
11.00, 14.00 «Вести».
11.30 Судьба человека с Б. Корчевниковым».
12.40 «60 минут». (12+).
14.55 Т/с «Морозова».
17.15 «Прямой эфир». (16+)
18.40 «60 минут». (12+).
20.00 «Вести».
21.20 Т/с «Склифосовский».
23.35 «Вечер с Владимиром Соловьевым». (12+).
02.20 Т/с «Тайны следствия».
04.05 Т/с «Объект 11».

НТВ

05.15 Т/с «Литейный». (16+).
06.00 Утро. Самое лучшее». (16+).
08.00 «Сегодня».
14:30, 21:05 Местное время Вести Дагестан
17:15 Год науки и инноваций
17.40 Док. фильм .
18.20 Республика
05.00 «Утро России».
09.55 «О самом главном».
11.00, 14.00 «Вести».
11.30 Судьба человека с Б. Корчевниковым».
12.40 «60 минут». (12+).
14.55 Т/с «Морозова».
17.15 «Прямой эфир». (16+)
18.40 «60 минут». (12+).
20.00 «Вести».
21.20 Т/с «Склифосовский».
23.35 «Вечер с Владимиром Соловьевым». (12+).
02.20 Т/с «Тайны следствия».
04.05 Т/с «Объект 11».

ДОМАШНИЙ

06.30 «По делам несовершеннолетних». (16+).
08.00 «Давай разведемся!» (16+).
09.05 «Тест на отцовство».
11.15 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
12.25 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
13.30 Д/ф «Порча». (16+).
14.00 Д/ф «Знахарка». (16+).
14.35 Д/ф «Проводница». (16+).
19.00 Т/с «У каждого своя ложь», 1-3 с. (Украина).
21.15 Т/с «Подкидыши», 25 и 26 с. (16+).
00.25 Д/ф «Порча». (16+).
00.55 Д/ф «Знахарка». (16+).
01.20 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
01.25 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
03.20 «Тест на отцовство». (16+).
03.15 «Агентство скрытых камер». (16+).
03.45 Т/с «Отдел 44». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение». (16+).
08.10 X/ф «Света свет». (16+).
10.00 Д/ф «Под маской счастья». (12+).
10.55 «Городское собрание»
11.30 «События». (12+).
11.50 Т/с «Пуаро Агаты Кристи»
13.40 «Мой герой». (12+).
14.30 «События». (12+).
14.50 «Город новостей». (12+).
15.05 Детектив «Следствие любви». (16+).
16.50 «90-е Сердце Ельцина»
17.50 «События». (12+).
18.15 «Петровка, 38». (16+).
18.30 Т/с «Ланцет». (12+).
22.00 «События». (12+).
22.35 «Украина. Прошальная гастроль». (16+).
23.05 «Знак качества». (16+).
00.00 «События. 25-й час». (16+).
00.35 «Петровка, 38». (16+).
00.55 Д/ф «Валентина Толкунова. Соломенная вдова». (16+).
01.35 X/ф «Меченый атом». (12+).
05.10 Д/ф «Битва за Гималаи». (12+).

ЗВЕЗДА

06.00 «Сегодня утром». (16+).
08.00 Новости дня.
08.20 Д/с «Колеса Страны Советов. Были и небылицы». «Гренадеры битвы за коммунизм». (12+).
09.05 Т/с «Брат за брата 2». (12+).
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с «Брат за брата 2». (12+).
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «Брат за брата 2». (12+).
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с «Брат за брата 2». (12+).
18.00 Новости дня.
18.30 «Специальный репортаж». (12+).
18.50 Д/с «Сталинградская битва». «Начало». (12+).
19.40 «Скрытые угрозы». «Альманах 152». (12+).
20.25 Д/с «Загадки века с Сергеем Медведевым». (12+).
21.15 Новости дня.
21.25 «Открытый эфир». (12+).
23.05 «Между тем». (12+).
23.40 X/ф «Меченый атом». (12+).
01.35 X/ф «Впереди океан». (12+).
05.10 Д/ф «Битва за Гималаи». (12+).

вторник, 2 февраля

РГВК

06:50 «Заряжайся!» 0+
07:00, 08.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на табасаранском языке «Мил»
08:05 Мультифильм 0+
08:50 «Заряжайся!» 0+
08:55 Д/с «Обратный отчет» 9 с. 12+
09:25 X/ф «Веселая вдова»
11:10 «Угол зрения» 16+
11:40 Т/с «Отражение радиуги» 1 с. 16+
12:30 Время новостей Дагестана
12:50 «Кунацкая» 12+
13:30 «Учимся побеждать»
13:45 Д/с «Боевой надводный флот Отчизны» 1 с.
14:30 Время новостей Дагестана
14:55 «На виду» 12+
15:25 «Экологический вестник» 12+
15:45 «Дагестан туристический» 6+

16:05 Мультфильм 0+
 16:30 Время новостей Дагестана
16:55 Д/с «Обратный отчет» 10 с. 12+
17:25 Мультифильм 0+
17:50 Т/с «Отражение радиуги» 2 с. 16+
18:45 Передача на лакском языке «Альчи ва агълу»
19:30, 22, 30, 00, 30 Время новостей Дагестана
20:00, 23, 00, 01, 00 Время новостей. Махачкала
20:20 «Подробности» 12+
20:45 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+
21:45 «Молодежный микс»
22:00 «Человек и вера»
23:20 «Память поколений. Юсуп Акаев» 12+
23:50 Д/с «Боевой надводный флот Отчизны» 2 с.
00:15 Передача на лакском языке «Альчи ва агълу»
01:50 «Подробности» 12+
02:10 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (12+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 «Доброе утро». (12+).
09.50 «Жить здорово!» (16+).
10.55 «Модный приговор». (6+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 «Время покажет». (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 «Давай поженимся!» (16+).
16.00 «Мужское/Женское». (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.45 Передача на лакском языке «Альчи ва агълу»
19:30, 22, 30, 00, 30 Время новостей Дагестана
20:00, 23, 00, 01, 00 Время новостей. Махачкала
20:20 «Подробности» 12+
20:45 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+
21:45 «Молодежный микс»
22:00 «Человек и вера»
23:20 «Память поколений. Юсуп Акаев» 12+
23:50 Д/с «Боевой надводный флот Отчизны» 2 с.
00:15 Передача на лакском языке «Альчи ва агълу»
01:50 «Подробности» 12+
02:10 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Даймохк» на чеченском языке
14:30, 21:05 Местное время Вести Дагестан
17:15 Актуальное интервью
17.30 Док. фильм .
18.00 Телепортация. Старая Махачкала. Л.Вольская
05.00 «Утро России».
09.55 «О самом главном».
11.00, 14.00 «Вести».
11.30 Судьба человека с Б. Корчевниковым».
12.40 «60 минут». (12+).
14.55 Т/с «Морозова».
17.15 «Прямой эфир». (16+)
18.40 «60 минут». (12+).
20.00 «Вести».
21.20 Т/с «Склифосовский».
23.35 «Вечер с Владимиром Соловьевым». (12+).
02.20 Т/с «Тайны следствия». (16+).
04.05 Т/с «Объект 11».

НТВ

05.10 Т/с «Литейный». (16+).
06.00 Утро. Самое лучшее». (16+).
08.00 «Сегодня».
14:30, 21:05 Местное время Вести Дагестан
17:15 Право на справедливость
17.30 Неформальный разговор. Загир Мусаев
18.00 Док. фильм .
05.00 «Утро России».
09.55 «О самом главном».
11.00, 14.00 «Вести».
11.30 Судьба человека с Б. Корчевниковым». (12+).
12.40 «60 минут». (12+).
14.55 Т/с «Морозова». (16+).
17.00 «Вечерний Ургант». (16+).
00.10 «Блокада. Дети». (12+).
01:00 «Время покажет». (16+).
02:15 «Городская среда»
02:15 «Арт-клуб» 0+
03:25 «Аутодafe» 12+
03:30 «Кунацкая» 12+
04:00 К юбилею Мурата Кажлаева. Концерт для фортепиано с оркестром» 12+
04:15, 01, 15 Передача на даргинском языке
19:30, 22, 30, 00, 30 Время новостей Дагестана
20:00, 23, 00, 01, 00 Время новостей. Махачкала
20:20, 02, 30 Д/ф «Герои мирного времени. Мурат Алибиров» 12+
20:50 «Галерея искусств»
21:15 «Дагестан туристический» 6+
21:30 «Психологическая азбука» 12+
21:55 «Кунацкая» 12+

ПЯТНИЦА, 5 февраля

РГВК

06:45 «Заряжайся» 0+
07:00, 08.30, 16.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на аварском языке 12+
08:10 Мультифильмы 0+
08:55 Д/с «Обратный отсчет» 12 с. 12+
09:25 Х/ф «Золото древних инков» 0+
11:10 Д/ф «Герои мирного времени. Мурадис Алибдиров» 12+
11:40 Т/с «Отражение радиуги» 4 с. 16+
12:50 «Кунацкая» 12+
13:30 «За скобками» 12+
13:45 Д/с «Боевой надводный флот Отчины» 3 с.
14:30, 16.30 Время новостей Дагестана
14:50 «История Дагестана в лицах. Александр Дюма на Кавказе» 6+

15:20 «Психологическая азбука» 12+
15:45 «Галерея искусств» 6+
16:10 Мультифильм 0+
16:55 Опера Ширвани Чалава «Маугли» 6+
18:45 Передача на кумыкском языке «Заманпар гете, халькъ гетмес» 12+
19:30, 22.30, 00.30 Время новостей Дагестана
20:00, 22.30, 00.01 Время новостей Махачкалы
20:20 «Подробности» 12+
20:45 «На виду спорта» 12+
21:25 «Модный микс»
21:45 «Круглый стол» 12+
22:20 «Дагестанский календарь» 0+
23:15 «Лобальная сеть»
23:50 Д/с «Боевой надводный флот Отчины» 4 с.
01:15 Передача на кумыкском языке «Заманпар гете, халькъ гетмес» 12+
01:50 «Подробности» 12+

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (12+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 «Доброе утро». (12+).
10.55 «Жить здорово!». (16+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 «Время покажет». (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 «Давай поженимся!». (16+).
16.00 «Мужское/Женское». (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.40 «Человек и закон». (16+).
19.45 Телегра «Поле чудес». (16+).
21.00 «Время». (16+).
21.30 «Горячий лед». Кубок Первого канала по фигурному катанию. Алина Загитова - Евгения Медведева.
22.30 «Вечерний Ургант». (16+).
23.30 Х/ф «Ван Гоги». (16+).
01.25 Комедия «Соглядатай». (12+).
02.45 «Модный приговор». (16+).
03.35 «Давай поженимся!». (16+).
04.15 «Мужское/Женское».

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Рубашка на табасаранском языке

14:30, 21:05 Местное время Вести Дагестан

17:15 Духовная жизнь

17.35 Концерт

05.00 «Утро России». (16+).
09.55 «О самом главном». (16+).
11.00 «Вести». (16+).
11.30 Судьба человека с Б. Корчевниковым. (12+).
12.40 «60 минут». (12+).
14.00 «Вести». (16+).
14.55 «Близкие люди». (12+).
17.00 «Вести». (16+).
17.15 «Андрей Малахов. Прямой эфир». (16+).
18.40 «60 минут». (12+).
20.00 «Вести». (16+).
21.05 «Вести». Местное время.
21.20 «Юморина». (16+).
23.50 Х/ф «Мамочка моя». (16+).
01.15 «Квартирный вопрос». (16+).
02.25 «Агентство скрытых камер». (16+).
03.20 Х/ф «Любовь на два полюса». (12+).
04.15 «Мужское/Женское».

НТВ

05.10 Т/с «Литейный». (16+).
06.00 «Утро. Самое лучшее». (16+).
08.00 «Сегодня». (16+).
08.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
10.00 «Сегодня». (16+).
10.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
13.00 «Сегодня». (16+).
13.25 «Чрезвычайное происшествие. Обзор». (16+).
14.00 «Место встречи». (16+).
16.00 «Сегодня». (16+).
16.25 «ДНК». (16+).
17.30 «Жди меня». (12+).
18.30 Т/с «Балабол». (16+).
19.00 «Сегодня». (16+).
19.40 Т/с «Балабол». (16+).
21.20 Т/с «Реализация». (16+).
23.25 «Своя правда». (16+).
01.15 «Квартирный вопрос». (16+).
02.25 «Агентство скрытых камер». (16+).
03.00 «Дело врачей». (16+).
03.00 «Дело врачей». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «По делам несовершеннолетних». (16+).
08.00 «Давай разведемся!». (16+).
09.05 «Тест на отцовство». (16+).
11.15 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
12.25 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
13.30 Д/ф «Порча». (16+).
14.00 Д/ф «Знакарка». (16+).
14.35 Д/ф «Проводница». (16+).
19.00 Мелодрама «Родуга в небе». (Украина). (16+).
23.05 Д/с «Предсказания: 2021». (16+).
03.05 Д/ф «Знакарка». (16+).
03.30 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
04.20 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
05.15 «Осторожно, мошенники! Вакансия с подвохом». (16+).
05.40 «Давай разведемся!». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение». (16+).
08.10 Х/ф «Влюблен по собственному желанию». (12+).
10.05 Х/ф «И снова будет день». (12+).
11.30 «События». (12+).
11.50 Х/ф «И снова будет день». (12+).
14.30 «События». (12+).
14.50 «Город новостей». (12+).
15.05 Детектив «Роза и чертополох». (12+).
17.10 Т/с «Ланцет». (12+).
17.50 «События». (12+).
18.10 Т/с «Ланцет». (12+).
22.00 «В центре событий». (12+).
23.10 «Приют комедиантов». (12+).
01.05 Д/ф «Григорий Горин. Формула смеха». (12+).
01.45 Х/ф «Мой ангел». (12+).
03.20 «Петровка, 38». (16+).
03.35 Х/ф «Как вас теперь называть?». (16+).
05.15 «Осторожно, мошенники! Вакансия с подвохом». (16+).
05.40 «Давай разведемся!». (16+).

ЗВЕЗДА

05.50 Х/ф «Узник замка Иф». (12+).
08.00 Новости дня. (12+).
08.20 Х/ф «Узник замка Иф». (12+).
10.00 Военные новости. (12+).
10.05 Х/ф «Узник замка Иф». (12+).
11.35 Т/с «Брат за брата 3». (12+).
13.00 Новости дня. (12+).
13.15 Т/с «Брат за брата 3». (12+).
14.00 Военные новости. (12+).
14.05 Т/с «Брат за брата 3». (12+).
17.15 Т/с «Брат за брата 3». (12+).
18.00 Новости дня. (12+).
18.40 Т/с «Брат за брата 3». (12+).
21.15 Новости дня. (12+).
21.25 Т/с «Брат за брата 3». (12+).
23.10 «Десять фотографий». (12+).
03.05 Х/ф «Пропала свидетеля». (6+).
03.05 Х/ф «Предварительное расследование». (6+).
04.35 Х/ф «В небе «Ночные ведьмы». (6+).

суббота, 6 февраля

РГВК

07:00, 08.30, 16.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на кумыкском языке 12+
08:00 Мультифильм 0+
08:55 Х/ф «Завтрак на траве»
11:20 «Мой малыш» 12+
11:50 «На виду. Спорт»
12:25 Новый год на РГВК «Дагестан» Концерт на лезгинском языке
13:45 Д/с «Боевой надводный флот Отчины» 4 с.
14:25 «Молодежный микс»
14:45 «Подростки» 12+
15:10 «Круглый стол» 12+
15:50 «Здравствуй, мир!» 0+
16:50 Д/ф «Школа Мурада Кажаева» 0+
17:25 Х/ф «По следам Карабаира» 12+
18:45 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+

19:30, 22.30, 00.30 Время новостей Дагестана
20:00, 02.45 Проект «Мы - народ российский. Дагестан многонациональный»
10.20 Вера Глаголева. Непоманный свет»
20:50 «Первая студия» 12+
21:40 «Дагестан туристический» 6+
22:00 «Годекан» 6+
22:55 Х/ф «Женя, Женечка и «котюша» 0+
00:20 Д/ф «Последний житель Гамсутля» 12+
01:00 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
01:35 Новый год на РГВК «Дагестан» Концерт на лезгинском языке
02.05 «Модный приговор»
02.55 «Давай поженимся!»
03:25 «Здравствуй, мир!» 0+
04:20 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+

ПЕРВЫЙ

06.00 «Доброе утро». Суббота. (6+).
09.00 «Умницы и умники». (6+).
09.45 «Слово паstry». (6+).
10.00, 12.00 Новости. (16+).
10.20 Вера Глаголева. Непоманный свет»
11.30 «Видели видео?». (6+).
12.20 «Видели видео?». (6+).
14.10 «Лев Лещенко. Концерт в день рождения». (6+).
16.10 «Кто хочет стать миллионером?». (12+).
17.45 «Горячий лед». Кубок Первого канала по фигурному катанию. Алина Загитова - Евгения Медведева.
21.00 «Время». (16+).
21.20 «Сегодня вечером». (16+).
01.15 М. Жванецкий. «Вам помочь или не помешать?». (16+).
02.05 «Модный приговор». (16+).
02.55 «Давай поженимся!». (16+).
03.35 «Мужское/Женское». (16+).
05.00 «Разорванные нити». (16+).

РОССИЯ 1

05.00 «Утро России». Суббота.
08.00 «Вести». Местное время.
08.20 «Гостями с Алексеем Зимним». (6+).
08.35 «По секрету всему свету». (6+).
09.00 «Тест». (12+).
10.10 «Сто к одному». (12+).
10.25 «Пятеро на одном». (12+).
11.10 «Кто хочет стать миллионером?». (12+).
11.45 «Горячий лед». Кубок Первого канала по фигурному катанию. Алина Загитова - Евгения Медведева.
21.00 «Время». (16+).
21.20 «Сегодня вечером». (16+).
01.15 М. Жванецкий. «Вам помочь или не помешать?». (16+).
02.00 «Привет, Андрей!». (12+).
20.00 «Вести в субботу». (16+).
21.00 Х/ф «Любовь без памяти». (12+).
01.00 Х/ф «Разорванные нити». (16+).
03.00 Х/ф «Разорванные нити». (16+).

НТВ

05.05 ЧП. Расследование. (6+).
05.30 Х/ф «Сибиряк». (16+).
07.20 «Смотр». (6+).
08.00 «Сегодня». (6+).
08.20 «Готовим с Алексеем Зимним». (6+).
08.50 «Поедем, поедим!». (6+).
09.25 «Едим дома». (6+).
10.00 «Сегодня». (6+).
10.20 «Главная дорога». (6+).
11.00 «Живая еда с Сергеем Малоземовым». (6+).
10.10 «Сто к одному». (12+).
11.00 «Квартирный вопрос». (12+).
12.00 «Секрет на миллион». (12+).
13.00 Юмор! Юмор! Юмор! (16+).
12.20 «Доктор Мясников». (12+).
13.20 «Большие надежды». (12+).
14.00 «Своя игра». (12+).
15.00 «Своя игра». (12+).
16.20 «Следствие вели...». (12+).
19.00 «Центральное телевидение». (12+).
20.00 «Ты не повериши!». (12+).
21.00 Т/с «Пес». (16+).
23.20 «Международная пилорама». (18+).
00.10 Юбилейное шоу Аниты Цой «50еаин». (16+).
02.05 «Дачный ответ». (12+).
03.00 «Дело врачей». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.55 Мелодрама «Любовь вне конкурса». (16+).
10.40 Мелодрама «Мертвые лилии», 1-8 с. (Украина). (16+).
10.40 Мелодрама «Мертвые лилии», 1-8 с. (Украина). (16+).
19.00 Мелодрама «Моя мама», 1-4 с. (Турция). (16+).
23.00 Мелодрама «Второй брак». (16+).
02.40 Мелодрама «Мертвые лилии», 1-4 с. (Украина). (16+).
05.55 «Домаш

Дин

Вири инсаниятдиз чешнелу ксар

Ямин МЕГЬАМЕДОВ,
диндин рекъял алим

(Эвэл - 2020-йисан 44-52, 2021-йисан 1-3-нумраира)

Пуд лагъай халифа:
Усман ибн Аффан

(Аллагъ рази хурай вичелай)

Адан тъвар Усман ибн Аффан ибн Аби аль-Гъас ибн Умайягъ ибн Абдушамс. Амир-уль-муъминин. Абу Амр ва Абу Абдуллах, аль-Къураши, аль-Умавий я.

Усман асъбъ Ислам къабулай эвленижи ксарикай сад я. Адаз гъакни "Зу-нНурайни" лугъузтай. Ам къве сеферда гъижра авур кас я (Эфиопиядиз ва Мединадиз). Ам Пайгъамбардин (къй Аллагъдин патай салават ва саламар хурай вичиз) къве рушал эвлениши хъана (Рукъайадал ва ам рагъметдиз фейдалай къулухъ - Умму Кулсумал). Гъакни ам Умар халифадихъ галаз Шамдиз (Жабийадиз) фенай.

Усман ибн Аффанакай Ҷицъвед ийсуз халифа хъана: гъижрадин 23-йисалай 35-йисалди (644-656 ийсара).

Усман ибн Аффан

(Аллагъ рази хурай вичелай)

халифавилиз хягътай къйда

Умар халифади (Аллагъ рази хурай вичелай) тайинарай шура(совет) меслят авун патал са къвале къвати хъана... Са къадар месляттар авурдалай къулухъ, руѓуд касдикай пуд касди чин кар мутьку пудаз тапшурмиш хъувуна: аз-Зубайра (Аллагъ рази хурай вичелай) - Алидиз (Аллагъ рази хурай вичелай), Сагъда (Аллагъ рази хурай вичелай) - Абдуррагъман ибн Авфдиз ва Талгъади (Аллагъ рази хурай вичелай) - Усманаз (Аллагъ рази хурай вичелай).

Абдуррагъман асъбъди (Аллагъ рази хурай вичелай) Алидизни Усманаз (Аллагъ рази хурай члелай) лагъана: "Квекай и кардай вуж экъечда, чна гъадаз и кар тапшурмишдайвал?". Абур къведни кисна. Гъульынлай Абдуррагъман асъбъди (Аллагъ рази хурай вичелай) давамарна: "За зи

гъахъ (ихтияр) акъвазарзава ва зун а кардивай къерех жезва, амма за квекай къведакай лап лайихлуди хягъун патал (халифавилиз) Аллагъ, Ислам патал зельмет чугвада (чалишиши жеда). Абуру (къведени) лагъана: "Эхъ (хурай!)". Ахпа ам абурукай гъар садахъ галаз яргъалди рахана, абурукъ галаз ихтиин месэладин патахъай агът (икърар) хъана: абурукай сад халифавилиз хягътайла, ада, дуѓирданни, адалаттувал ийида ва халифа яз хягътайдаз къвед лагъайда яб гуда ва ада мутътуль жеда.

Гъульынлай Абдуррагъман асъбъди (Аллагъ рази хурай вичелай) маса ксарихъ галазни месляттар авун давамарна. Абурун арада чехи ксар, башчая, къилди ксар ва жемятар, бязи дишегълиярни кваз авай. Месляттар авун ачхудиз ва чинеба (сирлудаказ) къиле фена. Ада гъакни гъукаматдин къулгүччийривай, паталай Мединадиз атай бедевийрин карванравайни хабарар къуна - тамам пуд юкъузни пуд ийифиз. Нетижада ада са кар якъиндиз чир хъана: Усман ибн Аффанан (Аллагъ рази хурай вичелай) гъакнидай виридан фикир сад тир. Халифа яз хягъуниз Алидилай (Аллагъ рази хурай вичелай) Усман (Аллагъ рази хурай вичелай) лагъитуриди тайин хъана.

Абдуррагъман асъбъди (Аллагъ рази хурай вичелай) къуд лагъай юкъуз вичин вахан гададин - аль-Мисвар ибн Магърамагъдин къвале (Аллагъ рази хурай вичелай) Усманахъ ва Алидихъ галаз санал къвати хъана. Ада лагъана: "Дугъриданни, за квекай къведакайни инсанривай хабарар къуна... ва заз абуру квехъ галаз са касни барабар тийизвайди акуна. Гъульынлай абуру пудни (Пайгъамбардин) мискиндин фена ва вилик-къилик квай инсанриз эверун патал илчиря рекье туна. Мискин ацайдалай къулухъ Абдуррагъман асъб расулу-Аллагъдин минбардал хаж хъана, насильтат ва яргъалди дува авуна. Ахпа ада лагъана: "Эй, инсанар! За квекай сирлудаказни, ачхудизни хабарар къунай. И къве касдихъ галаз къуне мад садни барабар тийизвайди якъин хъана: халифа хуний жигъетдай я Али, я Усман жедайвал".

(КъатИама)

КпIарин вахтар (Махачкъалада)

ФЕВРАЛЬ

Югъ	Экунин	Рагъ экъечдай вахт	Нисинин	Рагъдандин	Нянин (Гъетрен)	Месин
1	05:30	07:03	12:08	14:40	17:07	18:23
2	05:29	07:02	12:08	14:41	17:08	18:24
3	05:28	07:01	12:08	14:42	17:09	18:25
4	05:27	07:00	12:08	14:43	17:11	18:26
5	05:26	06:59	12:08	14:45	17:12	18:28
6	05:25	06:57	12:09	14:46	17:13	18:29
7	05:24	06:56	12:09	14:47	17:15	18:30
8	05:23	06:55	12:09	14:48	17:16	18:31
9	05:22	06:54	12:09	14:49	17:17	18:32
10	05:21	06:52	12:09	14:50	17:19	18:34
11	05:20	06:51	12:09	14:51	17:20	18:35
12	05:19	06:50	12:09	14:52	17:21	18:36
13	05:17	06:48	12:09	14:53	17:23	18:37
14	05:16	06:47	12:09	14:54	17:24	18:38
15	05:15	06:46	12:09	14:55	17:25	18:40
16	05:14	06:44	12:09	14:56	17:26	18:41
17	05:12	06:43	12:09	14:57	17:28	18:42
18	05:11	06:41	12:08	14:58	17:29	18:43
19	05:09	06:40	12:08	14:59	17:30	18:44
20	05:08	06:38	12:08	15:00	17:32	18:46
21	05:07	06:37	12:08	15:01	17:33	18:47
22	05:05	06:35	12:08	15:02	17:34	18:48
23	05:04	06:34	12:08	15:03	17:36	18:49
24	05:02	06:32	12:08	15:04	17:37	18:50
25	05:01	06:31	12:08	15:05	17:38	18:52
26	04:59	06:29	12:07	15:06	17:39	18:53
27	04:58	06:28	12:07	15:07	17:41	18:54
28	04:56	06:26	12:07	15:07	17:42	18:55

Диндин месэлайриз талуку суалар пайда хъайитла, ватцапдин 8-989-653-42-35 нумрадиз къыхъ.

гъахъ (ихтияр) акъвазарзава ва зун а кардивай къерех жезва, амма за квекай къведакай лап лайихлуди хягъун патал (халифавилиз) Аллагъ, Ислам патал зельмет чугвада (чалишиши жеда). Абуру (къведени) лагъана: "Эхъ (хурай!)". Ахпа ам абурукай гъар садахъ галаз яргъалди рахана, абурукъ галаз ихтиин месэладин патахъай агът (икърар) хъана: абурукай сад халифавилиз хягътайла, ада, дуѓирданни, адалаттувал ийида ва халифа яз хягътайдаз къвед лагъайда яб гуда ва ада мутътуль жеда.

САШАХАЙ ЕДИНОБОРСТВОЯР

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Са шумуд югъ идалай вилик Челябинскдид областдин Магнитогорск шегъерда Россиядин Fight Nights Global (FNG) тешкилдати (касахай единоборствойрай бягъсер тешкилунал машгъул тир) "Ракъун рикъ" лишандик кваз турнир къиле тухвана. Спортдин и мянрекатдин программадик со шумуд бягъс квай. Вичин ери-бине Докъузпара райондин Къарақуредай тир Артур АЛИСКЕРОВА ярумчук финалда еке заланвал (полутяжёлый) авайбурун арада чемпионишин чул къазанмишуниз мукъва жедай бягъс къиле тухвана. Чи ватандашди нубатдин сеферда вичихъ еке устадвал авайди къалурна. Икл. 3 раунддикай ибарат тир бягъс технический нокаутдалди ақалтлана. Артур Алискероваз вичихъ галаз бягъсиниз экъечинавай Виталий Киселёв алъибвал къазанмишун патал анжак 24 секунд лазим хъана. Имни кваз гила чи ватандашди пешекарвилли спорта вири санлай 9 бягъс къиле тухвана, абурукай 8-да ада гъалибвал къазанмишна. Ам гъакни спортдин единоборствойрай (ММА ва грэплинг) дүнъядин чемпиондин тъварарин сагъиби я.

РИКИЕЛ ХХИН: са шумуд югъ идалай вилик Магнитогорскда комбат-самообороны.

Спорт

Нубатдин агалкъун!

дай Артур Алискерова чемпионишин чул къазанмишней. Гъульынлайни ам агалкъун-ралди хвенай (адахъ галаз бягъсиниз Магнитогорскдай тир Николай Радчен экъечинавай). Гъалибител адахъ мадни ава.

Къейд Артур Алискеров 1989-йисан ноябрдиз Самараада дидедиз хъана. Адан са ийс тамам хъайила, хизан хайи ерийиз хтаны. Цийи Къарақуреда Артур 1-классдиз фена, ина ада спортдин рекъе сифте камарни къачуна. Экстернидаказ 10-класс ақалтларай жегъиль Дербент шегъердиз куын хъана. Ина ам мадни рикъивай спортдал, къилди къачуртла, единоборствойрай машгъул жез эгечна. Алаи вахтунда ада вичин устадвал Махачкъалада ва Каспийска спортил клуба хажзава. Ада Суддин приставрин федеральный къуллугьдин РД-да авай Управленида къалахазава. Хизанда пуд аялдиз тербия гузва.

Мубаракрай!

КИКБОКСИНГ

Са шумуд югъ идалай вилик Москвадин областдин Истринский районда "Moscow Open - 2021" лишандик кваз кикбоксингдай (K-1, "фулл-контакт", "поинт-файтинг", "лайт-контакт", "жёсткий стиль с предметом", "жёсткий стиль" жуъррейрай) Вириосиядин ақъажунар къиле фена. Турнирда Россиядин саки вири регионрай тир 1500-далай виниз спортсменри чин устадвал къалурна. Абурун жергеда вичин ери-бине Сулейман-Стальский райондин Сийидрин хурий тир ва алай вахтунда Сургутда яшамиш жезвай Мигрет МЕГЬАМЕДОВНИ (94 кг-дилай гаф заланвал) авай. Олимпиададин къугъунрин къайдада къиле тухузтай и ақъажунара ада къизилдин медаль къазанмишна.

Малум хъайивал, им чи ватандыларин спортигъердай агалкъун туш. Ада ХМАО-ЮГ-раддин къенкъивечивал (2018, 2019-йисар), Россиядин къенкъивечивал (2018-йисуз Москваада, 2019-йисуз Самараада патал ақъажунар къунай, ам Россиядин Кубокдин (2019-йис, Крымдин Алушта шегъерда) сагъибя.

Гимишдин медаль къачуна

ГРЕКРИННИ РИМЛУЙРИН ЖУРЬЕДА КЪУРШАХАР КЪУН

И ийкъара Дондал алай Ростов шегъерда грекринни римлуйрин журеда къуршахар къунай Россиядин чемпионат къиле фена. Нетижада заланвилин 10 категориядай гъалибчияр раиж хъана. Олимпиададин къугъунрин вири эхиримжибуртирвилай и ақъажунарихъ мадни еке кесерлувал, важиблувал авай...

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин информатизациядик, алакъадин ва массовий коммуникацийрин министерство

367018, Махачкала,
Насрутдинов пр., 1 "а"

КЬИЛИН РЕДАКТОР
М. И. ИБРАГИМОВ
(+78722) 66-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЬИЛИН РЕДАКТОРДИН ЗАМЕСТИТЕЛЬ
К. Н. ФЕРЗАЛИЕВ

66-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ
Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ

66-02-81

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН
Н. М. ИБРАГИМОВ
66-00-59

ЭКОНОМИКАДИН
Ж. М. САИДОВА
66-00-63

КУЛЬТУРАДИН
Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ
66-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН
М. А. ЖАЛИЛОВ
66-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН
Р. С. РАМАЛДАНОВА
66-00-57

БУХГАЛТЕРИЯ
66-00-62

КАССА
66-00-56

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР
М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ
Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

Газет йисан 52 сеферда акъатзана
Газет алакъадин, информационный технологийрин ва массовий коммуникацийрин хиле гүзчилав аувунин рекъял Федеральный күлгүттөндин Дагъустан Республикада авай Управлениди 2019-йисан 22-апрелдиз регистрация аувана.

Регистрациядигүн нумра ПИ № ГУ 05-00420
Макъалаяр редакцияди түкүлүр хыйиза.
Макъалайриз рецензияр гузвач ва абур эл-күвена вахкузач. Редакциядигүн макъалайриз авторрин фикирар сад тахын мүмкүн я.
Газетда чап аувун патал теклифнавай материаларга гъанай делилрин дүзвилин ва керчеклини патхажай жавабдараал авторрин чипин хиве гъатзана.

РЕДАКЦИЯДИН ВА ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:
367018, Махачкала, Насрутдинов проспект, 1 "а". Печатдин къвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - ПП200

Зур йисан - ПП171

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00

Чап ийиз вахканы - 18.00

Газет "Издательство" "Лотос"
ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкала,
Пушкинан күчө, б.

Тираж 6705

(Г.) - Илишандик квай материалар
гъакъидих чапзайбайбур я.

12+ - Икъван яшар хъянвайбуру къелрай

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты
"Лезги газет"

УФК по РД
Отделение - НБ РД г. Махачкала
БИК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

Кайванийриз меслятар Кулуни хъиз...

Гъазурайди -
Ш.ШИХМУРАДОВ

Келем чна гегъеншдиз ишлемишава: дулмадиз, шурпадиз (борщ) ва икіл мад. Амма адаж кулунин (метелка) гъунари, яни келемдихъ руфуна ратарал ал-кланвай герек аваачир амукъаяр, чиркер миҳдай алакъун авайди виридаа чизвач. Инал ихтилат асул гысыбадай келемдин салатрикай физва. Чир хъана кланда хъы, салатар тъазурдайла, келемдин тъебии дад амукъдайвал ауваниз фикир гун, яни ам дад хъсанардай түнт шейзэрлди (истивут, серга мсб.) басмиш тийин.

Келем помидоррихъ, афнинрихъ, газаррихъ, салан маса майвайрихъ галаз къада, амма салатдиз 4-5-далай артух къуткуынна виже къведач. Чукъулдалди куль куль авунвай келем, къел вегъена, түшүннән кландач - лап хъсан мижеедин саки 35% квахъда (яни витамин С, минеральны къелер...).

Келемдикай са шумуд жүрдедин дадду салатар гъазуриз жеда.

1. Куль куль авунвай келемдада ракъай янавай газар, цуру ич, афниндин күлсар, чичек алаба хъийида. Кешниш, шивит къуткуында. Винелай симил семечкин члем ва я къаймак иличда.

2. Келем, сельдерей, петрушка, шивитар, куль куль авуна какадарна, эфераар, са түруна авай семечкин члем, къацу чичекар, цуру ич алаба хъийида.

3. Куль куль авунвай келемни помидорар, атиридин ни галай хъчар (месела, пурнияр) какадарда. Са-са түруна авай семечкин члем, цуру миже алаба хъийида.

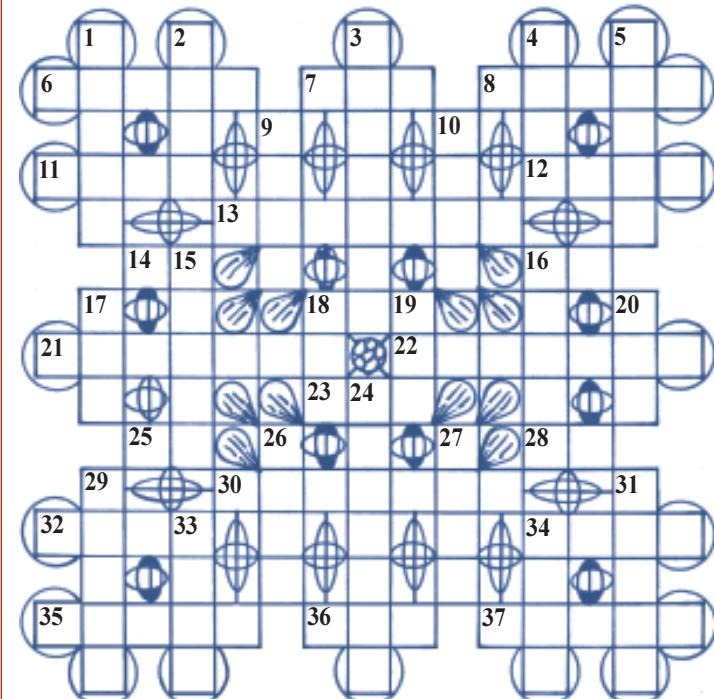
4. Са тарелкада авай куль куль авунвай келемрик ракъай янавай къве газар, петрушка, сельдерей какадарда. Винелай симил семечкин члем ва ичирин сирке алаба хъийида.

5. Келемни газарар, куль куль авуна, миже кумукъдайвал түшүннә. Адаз чичекни серг күткүннә, яру истивут алаба хъийида. Вири чинидин къапуна туна, винелай залан шей эцигда. Недайла, са тимил ичерин сирке алаба хъийида.

6. Келем, чугъундур, турп ракъай яда, винел къаймак вегъеда. Са суткада хүрек түүн та-вуна, гъа ихътин салат ишлемишайта, ада руфун, ратар кулуни хъиз миҳдай.

Кроссворд

Түкъурайди - Салигъ ИБРАГИМОВ

ДҮЗД ЦАРАРА: 6. Жендерек чуьхудай чка. 7. Йисан са вахт. 8. Илан, мурдар. 11. "Апрель" лезгидалди. 12. Пураг. 13. Зодиакдин лишан "Рак" лезгидалди. 14. Канабдин гъал. 16. Багъдин емиш. 18. Булама. 21. Чилин къаник квай гъамбархана. 22. Юкъван лежбер. 23. Некледин продукт. 25. Са ранг. 28. Лезги хүрек. 30. Мехъерин ашпаз. 32. Дүзгүдүн ашдал вегъеда. 34. Күрагъ районда са хуар. 35. Акъул авачир кас. 36. Цууль кутундай самарин күнчү. 37. Бедендин са пай (урус гаф).

ТИК ЦАРАРА: 1. Мехъерин келегъа. 2. Күүрен шараг. 3. Дербент районада са хуар. 4. Мехъерин фу. 5. Инсаф, регимимувал. 9. Лезги чалан группадик акатзана са миллет. 10. Мифологиядин са игитдин түвэр. 15. Алишвериш ийизвай чка. 16. Кир, аренда. 17. Цавай къвадай къвалдин са жууре. 18. Кичин сив. 19. Ишигъ. 20. Техил твадай, тыва-ларикай хранвай чехи тапус. 24. Күвенквичи (урус гаф). 26. "Сентябрь" лезгидалди. 27. Зодиакдин лишан "Козерог" лезгидалди. 29. Буран. 31. Чинин са чка. 33. Күрагъ районда са хуар. 34. Къачагъ.

"ЛГ"-дин 3-нумрадиз акъатай кроссворддин жавабар:

ДҮЗД ЦАРАРА: 5. Күүгъөв. 6. Даркүш. 8. Яшул. 10. Ранг. 11. Грамм. 12. Булама. 14. Абуруп. 16. Тавакъуйда. 19. Малаки. 21. Цалцам. 22. Алаша. 23. Ичин. 25. Хъама. 26. Расука. 27. Чахмак.

ТИК ЦАРАРА: 1. Яғылу. 2. Ветега. 3. Пакама. 4. Яклар. 5. Күшкүн. 7. Шинель. 9. Къарақулах. 13. Маали. 15. Будак. 17. Чахчар. 18. Къармак. 20. "Казаки". 21. Цалцам. 24. Ниси. 25. Хъеме.

М.В. Ведихов

Алатай киш юкъуз чав пашман хабар агақына: писатель, журналист Мегъамед Ведихов (Мегъамед Ведих) 65 йисан яшада аваз рагметдиз фена.

М. Ведихов 1956-йисуз Хив райондин Къванцилрин хүре дидедиз хъана. Ада, 1974-йисуз хай хуруун юкъван школа күттэйяла, БАМ-дал ва маса карханайра фяле, устлар яз зөгмет чугуна.

Мектебда келезавай йисари-лай рұбы яратмишунин кардихъ ханай жегъил 1982-йисуз Москвада литературын институтдик экечіна ва анағада агалкүнралди күттэйяна. Ана Феликс Кузнецован гыллик прозадай семинарра истиракна. Республикадин "Коммунист" газетда корреспондентвиле ківалахал ақвазай М. Ведихова ціндірсалай виниз Кыблепатан Дагъустандын экономикадиз, промышленностдиз, хуруун майишатдиз талуккыралай мессләяр къарагъарна, метлебуу макъалаяр, баркаллуп зөгметчийрикай очеркар, зарисовкар къьеңе.

Мегъамед Ведихова лезги эдебиятдин гылкай вилик түхнүүк вичин пай кутуна ва прозада жанлу гел туна. Хусус ва къетлен хатын авай писателдин къелемдикай "Абас", "Чулавади" повестар, "Гъарасатдин майдандал" роман, хейлин гын-жылдарынан күттэйялди.

"ЛЕЗГИ ГАЗЕТДИН" редакциядигүн коллектив

Ахцегъ - киоск

Ағымед МАГЪМУДОВ

Играли газет келезавайбур! Алай йисан январдин вацралай Ахцегърин хүре "Дагпечатдин" киоск кардиган акатнава. Ам Да-гъустандын халкъдин шайр Хульгүттүрдүн Тагыран түваруныхъ галай паркуна эцигнава.

Алай вахтунда киоскар Кыблепатан Да-гъустанда Ахцегърилай гъерий, Белижда, Мегъарам-дхүре ва Къасумхүрел ала.

Киоскар, сифте нубатда, жууреба-жууре газетар, журналар къвидайла ағылайириз пулдал гъалтайла къезил хъуй ла-

"Лезги газетдин" редакциядигүн сыйнан салынган киоск күттэйялди.

Мирзебег ДЕМИРОВ
рагметдиз финихъ галас ала-къалу яз адан хизанриз, вири мукъва-къилийриз, вири миграгъ-вийризбашылгынан гузва.

"Муграгъ" тешкилатдин векилри яшшүү журналист, зөгметдин ветеран

Мирзебег ДЕМИРОВ
рагметдиз финихъ галас ала-къалу яз адан хизанриз, вири мукъва-къилийриз башсагъ-луттук гузва.